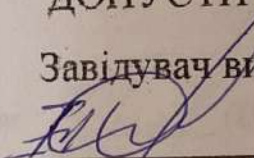

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ ТА НАУКИ УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНИЙ АВІАЦІЙНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ФАКУЛЬТЕТ МІЖНАРОДНИХ ВІДНОСИН
КАФЕДРА МІЖНАРОДНИХ ВІДНОСИН, ІНФОРМАЦІЇ ТА
РЕГІОНАЛЬНИХ СТУДІЙ

ДОПУСТИТИ ДО ЗАХИСТУ

Завідувач випускової кафедри

 Ніна РЖЕВСЬКА

«___» _____ 20__ р.

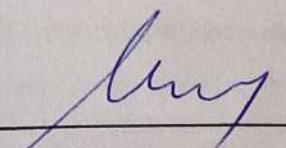
КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА
ВИПУСКНИКА ОСВІТНЬОГО СТУПЕНЯ МАГІСТРА
ЗА СПЕЦІАЛЬНІСТЮ 291 «МІЖНАРОДНІ ВІДНОСИНИ, СУСПІЛЬНІ
КОМУНІКАЦІЇ ТА РЕГІОНАЛЬНІ СТУДІЇ»
ОСВІТНЬО-ПРОФЕСІЙНОЇ ПРОГРАМИ
«МІЖНАРОДНА ІНФОРМАЦІЯ»

Тема: «ПРОПАГАНДА ЯК ЗАГРОЗА МІЖНАРОДНІЙ БЕЗПЕЦІ (НА ПРИКЛАДІ РОСІЇ)»

Виконавець: здобувач вищої освіти 2 курсу, 208 М групи, Марченко Андрій
Олександрович

Керівник: к.п.н., доцент кафедри міжнародних відносин, інформації та регіональних
студій кандидат політичних наук Мороз Андрій Сергійович

Нормоконтролер

(підпис)

Олексій МЕНДРІН

КИЇВ 2022

ЗМІСТ

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ ПОЗНАЧЕНЬ.....	4
ВСТУП.....	6
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНЕ ПІДґРУНТЯ ДОСЛІДЖЕННЯ ФЕНОМЕНУ ПРОПАГАНДИ В КОНТЕКСТІ МАСОВИХ КОМУНІКАЦІЙ.....	10
1.1. Поняття, види та історія виникнення пропаганди як окремого виду масових комунікацій.....	10
1.2. Інформаційно-психологічна складова використання пропаганди в контексті ведення гібридних війн.....	20
1.3. Роль та значення пропаганди в процесі трансформації системи міжнародної безпеки.....	27
РОЗДІЛ 2. РОСІЙСЬКА ПРОПАГАНДА В УМОВАХ ПОВНОМАСШТАБНОЇ ВОЄННОЇ АГРЕСІЇ РОСІЙСЬКОЇ ФЕДЕРАЦІЇ ПРОТИ УКРАЇНИ.....	32
2.1. Івент-аналіз російської пропаганди щодо України в період 2008-2022 років.....	32
2.2. Пропаганда як інструмент підготовки підґрунтя для повномасштабного вторгнення РФ на територію України.....	40
2.3. Особливості російської пропаганди в українському медіапросторі після 24 лютого 2022 року: цільова аудиторія та основні канали поширення.....	46
РОЗДІЛ 3. ВИЯВЛЕННЯ ТА ПРОТИДІЯ РОСІЙСЬКІЙ ПРОПАГАНДИ ЯК ВАЖЛИВИЙ АСПЕКТ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ МІЖНАРОДНОЇ БЕЗПЕКИ.....	54
3.1. Методи виявлення та інструменти протидії російській пропаганді.....	54

3.2. Контрпропаганда та державна інформаційна політика України як інструмент об'єктивного внутрішнього та зовнішньополітичного інформування.....	63
3.3. Міжнародно-правові важелі притягнення російського керівництва до відповідальності за пропаганду в контексті порушення основ міжнародної безпеки.....	70
ВИСНОВКИ.....	76
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ІНФОРМАЦІЙНИХ ДЖЕРЕЛ.....	80

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ ПОЗНАЧЕНЬ

АЕС – Атомна електростанція

АТО – Антитерористична операція на Сході України 2014–2018 рр.

Ботоферма – фейкові акаунти в соціальних мережах, які використовують для поширення дезінформації та пропаганди

ЄС – Європейський Союз

ЗМІ – засоби масової інформації

ЗМП – засоби масової інформації та пропаганди

Інстаграм (Instagram) – соціальна мережа для обміну фотографіями, відео

Інтернет – міжнародна комп'ютерна мережа

Інтернет-мем – дотепна коротка інформація (фраза, зображення, звукоряд, відео) іронічного характеру, яка відтворює певне ставлення до якихось подій чи обставин та поширюється в Інтернеті

Кібербезпека – процес застосування заходів безпеки з метою забезпечення конфіденційності, цілісності та доступності даних

МВФ – Міжнародний валютний фонд

МЗС – Міністерство закордонних справ

МКС – Міжнародний кримінальний суд

Моссад – відомство розвідки та спеціальних завдань

НАТО – Північноатлантичний альянс

ООН – Організація Об'єднаних Націй

РБ ООН – Рада Безпеки ООН

РНБО – Рада Національної Безпеки України

СБУ – Служба Безпеки України

Твітер (Twitter) – соціальна мережа та джерело інформації про події у світі

Телеграм (Telegram) – месенджер для обміну повідомленнями

Фейсбук (Facebook) – соціальна мережа для спілкування

Ютуб (You Tube) – популярний відеохостинг, що надає розміщення відеоматеріалів

FSI – Інститут міжнародних досліджень Фрімена Споглі

IRSEM – Французький інститут стратегічних досліджень при військовій академії

Meta – американська транснаціональна холдингова корпорація соціальних мереж Instagram, Facebook, WhatsApp

MISO – Стратегічні операції з військового інформаційного забезпечення США

SDP – Головна асоціація журналістів Польщі

ВСТУП

Актуальність теми дослідження. У сучасному інформаційному суспільстві, коли інформація оточує людину звідусіль, неможливо уникнути впливу ЗМІ на свідомість особистості. Телебачення, радіо, газети та Інтернет транслюють інформаційні повідомлення, а отже впливають на мислення і на поведінку. Одна з головних відмінностей між пропагандою сьогодення та пропагандою, наприклад, 1930-х років полягає в тому, що зараз велика частка людей усвідомлює той факт, що ЗМІ мають на меті вплинути на них. Навички критичного аналізу інформації і дозволяють людині уникати ірраціональних вчинків, допомагають приймати обґрунтовані рішення щодо інформаційних повідомлень замість того, щоб базувати свої думки виключно на тому, що говорять журналісти.

Пропаганда завжди була ключовою частиною історії. Агресивна пропаганда, має настільки ж розкольніцькі наслідки, як і найрадикальніша ідеологія, більше того, пропаганда завжди є інструментом інформаційної війни.

Сучасна пропаганда перетворилася на приховану та серйозну зброю, що внаслідок недооцінення ризиків від неї, являє собою нову загрозу для міжнародної безпеки. Проблема пропаганди у світі створює безпрецедентні виклики для міжнародної спільноти в епоху глобалізації. Поєднання загроз і нестабільності, які виникають внаслідок використання негативної пропаганди, створює нові виклики для організацій, урядів, лідерів і кожної людини в усьому світі. Вважаємо, що в той час як світова спільнота намагається протистояти загрозам, які пов'язані з питаннями охорони здоров'я, навколишнього середовища, злочинності, міграції, бідності, проблема поширення негативної пропаганди розглядається як периферійна загроза міжнародній безпеці. Наразі пропаганда вважається найдешевшим, але дієвим інструментом ведення сучасних війн, який може дестабілізувати ситуацію не тільки в країні противника, а й в усьому світі.

Роль пропаганди у війні – поширювати дезінформацію та формувати вигідний інформаційний фон для керування масами. Часто, особливо в процесі воєн, пропаганда використовується для загострення агресії та ворожнечі між

противниками, основними цілями якої є формування «культу вождя» всередині своєї країни та «культу ворога» всередині країни-противника. Саме ці якості роблять пропаганду особливо небезпечним інструментом воєнного часу, в чому неодноразово можемо переконатися на прикладі російської пропаганди в Україні протягом російської воєнної агресії проти України, особливо в фазі повномасштабного вторгнення збройних сил РФ після 24 лютого 2022 року.

На сьогоднішній день, український народ усвідомив, що приголомшлива брехня, насправді, це психологічна і тактична зброя Кремля, яка так чи інакше діє навіть на того, хто відчуває себе захищеним. Адже інформаційна війна Росії проти України – це не тільки фейки, це також брехливі повідомлення, які засновуються на перекручених чи вигаданих фактах. Завдяки успішній контрпропаганді саме зараз ці фейки швидше засмічують інформаційний простір, ніж безпосередньо впливають на свідомість українців.

Проблематика даної теми полягає в тому, що процес глобалізації та розвиток нових технік маніпуляції населенням дозволив пропаганді набути негативного характеру. Сьогодні пропаганда – це зброя номер один в інформаційних війнах, яка будується на емоційно-психологічних аспектах впливу на масову свідомість населення держави-противника. Разом з тим вважаємо, що більш детальне вивчення потребує тема впливу сучасної пропаганди на зміну системи міжнародної безпеки в умовах глобалізації, розроблення нових ефективних інструментів протидії пропаганді та притягнення до відповідальності винних за розповсюдження в світі.

Мета даної роботи – вивчення впливу російської пропаганди на стан міжнародної безпеки, дослідження основних методів протидії та захисту від пропаганди в інформаційному просторі.

Для досягнення поставленої мети в роботі вирішуються наступні **завдання**:

- дослідити теоретичні питання, пов'язані з поняттям, видами та історією виникнення пропаганди як окремого виду масових комунікацій;
- вивчити інформаційно-психологічні аспекти використання пропаганди в контексті ведення гібридних воєн;

– охарактеризувати роль пропаганди у процесі перебудови міжнародної безпеки;

– розробити івент-аналіз російської пропаганди щодо України за період з 2013 по 2022 роки;

– з'ясувати як пропаганда російської федерації стала підґрунтям для вторгнення в Україну і чи має це паралель з грузинською війною 2008 року;

– дослідити цільову аудиторію та канали поширення російської пропаганди в медіапросторі України після повномасштабного вторгнення росії;

– визначити найкращі шляхи протидії міжнародної спільноти та України сучасній російській пропаганді.

– охарактеризувати роль державної інформаційної політики України, як інструменту внутрішньо та зовнішньополітичного інформування;

– визначити міжнародно-правові важелі притягнення російського керівництва до відповідальності за пропаганду в контексті порушення основ міжнародної безпеки.

Об'єкт дослідження – інформаційна безпека, як складова міжнародної безпеки.

Предмет дослідження – вплив російської пропаганди на міжнародну безпеку.

Методологічна основа роботи: збір та порівняння інформації з наукових статей, новин, сторінок в соціальних мережах, аналіз і синтез отриманої інформації, зокрема аналіз інформаційно-психологічного впливу пропаганди на масову свідомість населення, поширення російської пропаганди в українському медіапросторі, дослідження механізмів протидії пропаганді та розробку івент-аналізу розвитку та змін пропаганди російської федерації та представлення висновків у вигляді аналітичних звітів. Ретельний аналіз інформації та врахування існуючих фактів допомогли порівняти пропаганду з терором XXI століття та інструментом інформаційної війни, яка є прямою загрозою системі міжнародної безпеки.

Результати даної роботи пройшли апробацію під час X Всесвітнього конгресу «Авіація у XXI столітті» – «Міжнародні відносини в умовах глобальних викликів сучасності.» (29 вересня 2022 року, м. Київ), а також в доповіді до круглого столу

«Європейські стандарти освітніх програм» – «Глобальні виклики у сучасних міжнародних відносинах» (2022 рік, м.Київ).

Джерельна база дослідження: у науковому дослідженні були використані вітчизняні джерела, а саме електронні ресурси, в яких була доступна інформація про психологічні аспекти пропаганди та методи протидії. Також було проаналізовано, за якою тактикою працює росія у гібридних війнах.

Крім того, для дослідження також були взяті до уваги англійські джерела, котрі детально описують сутність поняття пропаганди та її розвиток у світі. Детально розкрито інформацію щодо загроз російської пропаганди міжнародній безпеці та Україні.

Структура дипломної роботи. Робота складається зі вступу, трьох розділів, кожен з яких поділяється на підрозділи, висновків і списку використаних інформаційних джерел. У першому розділі розглянуто історію походження та розвитку пропаганди, як окремого виду масових комунікацій. Надано класифікацію пропаганди та розглянуто вплив пропаганди на трансформацію системи міжнародної безпеки.

У другому розділі більш детально розглянуто російську пропаганду, яка порівнюється з тероризмом та основним джерелом дезінформації у світі. Докладно проаналізовано аудиторію, на яку поширюється російська пропаганда в українському медіапросторі. Надано список найпоширеніших каналів розповсюдження пропаганди в Україні.

В останньому заключному третьому розділі визначено методи виявлення та інструменти протидії пропаганді російської федерації на практиці країн Європи, США та України. Визначено роль інформаційної політики України в умовах повномасштабної війни як інструменту інформування громадян. Охарактеризовано важливість проведення судового трибуналу не тільки для політичної верхівки росії, а й для головних пропагандистів.

РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНЕ ПІДГРУНТЯ ДОСЛІДЖЕННЯ ФЕНОМЕНУ ПРОПАГАНДА В КОНТЕКСТІ МАСОВИХ КОМУНІКАЦІЙ

1.1. Поняття, види та історія виникнення пропаганди як окремого виду масових комунікацій

У сучасному цивілізованому світі пропагандою називають певні дії, створені для відкритого поширення ідей, поглядів, відомостей з метою формування громадської думки або інших цілей, які переслідуються пропагандистами. Як зазначав англійський учений Френсіс Макдональд Корнфорд: «Пропаганда – це мистецтво брехати своїм прихильникам частіше, ніж противникам».

«Пропаганда», як слово, вперше використовували у Ватикані і саме звідти воно почало поширюватися. Даний термін вперше узвичаївся в Європі в результаті місіонерської діяльності католицької церкви. 1622 року Папа Григорій XV створив у Римі Конгрегацію поширення віри. Це була комісія кардиналів, якій було доручено поширювати віру та регулювати церковні справи у язичницьких країнах. Колегію пропаганди було створено за Папи Урбана VIII для підготовки священників до місій. На сьогоднішній день, пропаганда присутня у всіх сферах людської життєдіяльності. Кожна газета, журнал, канал новин, радіостанція, реклама або будь-які інші засоби масової інформації містять елементи пропаганди. Пропаганді часто надають негативного відтінку через її взаємозв'язок з прагненням диктаторів прийти до влади та отримати контроль над суспільством, як це було за гітлерівського чи сталінського режиму чи режиму будь-якого іншого диктатора [1].

Однак, за етимологією пропаганда не є словом, яке має виключно негативний зміст. За походженням пропаганда вважається давнім та почесним словом. А релігійна діяльність, пов'язана з пропагандою, привертала шанобливу увагу людства. Лише з часом у світі це слово набуло негативного значення.

В азіатській цивілізації, що передувала піднесенню Афін в ролі великого центру людської культури, велика кількість людей жили під владою деспотизму, а також вони не мали методів та каналів для формулювання чи висловлення своїх почуттів і

бажань як повноцінних груп. Однак греки в Афінах, які становили клас громадян, усвідомлювали свої інтереси саме як групи, а також були добре обізнані про найголовніші справи та проблеми міста-держави. Розбіжності з політичних та релігійних питань започаткували пропаганду та контрпропаганду. Афіняни взагалі не використовували таких інструментів, як радіо, газета, телебачення, але вони могли використовувати інші більш потужні засоби пропаганди, щоб формувати певну думку. Такі інституції як ігри, театр, збори, суди та релігійні свята, що давали можливість грекам пропагувати свої ідеї і вірування. Грецькі драматурги використовували драму у політичних, соціальних і моральних навчаннях. Іншим ефективним інструментом для висування точок зору було ораторське мистецтво, в якому греки досягли успіху. І хоча друкарських верстатів не було, у грецькому світі поширювалися рукописні книги, намагаючись сформувати та контролювати думку людей [3].

У середні віки і пізніші історичні періоди до наших днів пропаганда теж постійно велася. Без неї не обходиться історія жодного народу. Пропаганда відігравала важливу роль у конфлікті між королями та парламентом в Англії. Пропаганда була одним із засобів руху за незалежність Америки, а також під час Французької революції [2].

Перша світова війна продемонструвала чинність пропаганди. І фашизм, і комунізм у повоєнні роки були центрами інтенсивної революційної пропаганди. Після захоплення влади і фашисти, і комуністи прагнули поширити свою владу за межі своїх національних кордонів з допомогою пропаганди.

Сучасний розвиток політики став ще одним стимулом для пропагування. Пропаганда як просування – необхідна частина політичних кампаній у демократичних країнах. Чинні політичні лідери обов'язково мають пояснювати та виправдовувати свої дії електорату. Прем'єр-міністри, президенти, члени кабінету міністрів, голови департаментів, законодавці та інші посадові особи звертаються до громадян, щоб зробити свою політику широко зрозумілою та домогтися її визнання населенням [4].

У ХХІ столітті пропаганда залишається поширеною при диктаторських, авторитарних і тоталітарних режимах. У країнах з таким режимом більшість телерадіо та друкованих ЗМІ перебувають у володінні держави. Свобода слова знаходиться на дуже низькому рівні, а представники нечисленних вільних засобів масової інформації змушені жити за постійних репресій.

Режим витрачає великі кошти для поширення своєї пропаганди і намагається задавити будь-яку форму альтернативної інформації. У таких країнах часто вигадують зовнішніх ворогів, які хочуть напасти, «розкачати човен» або іншим чином нашкодити самій країні чи її громадянам. На пропаганді та підтримці силового блоку диктаторам вдається займати свою посаду довгі роки [6].

На відміну від неупередженого надання інформації, пропаганда, у своєму найпростішому розумінні, подає інформацію переважно для того, щоб вплинути на аудиторію. Як зазначав американський економіст та професор міжнародних та суспільних відносин: «Пропаганду можна вважати систематичною формою цілеспрямованого переконання, що має на меті вплинути на емоції, ставлення, думки та дії визначеної цільової аудиторії з ідеологічною, політичною метою за допомогою контрольованого передавання однобоких повідомлень через прямі та масові інформаційні канали». Пропаганда часто є упередженою, з вибіркоким поданням фактів (отже, брехливою за замовчуванням), щоб заохотити певний синтез, або використовує завантажені повідомлення, щоб створити емоційну, а не раціональну відповідь на подану інформацію [5].

У той час як термін «пропаганда» набув яскраво негативного відтінку через асоціацію з найбільш маніпулятивними та шовіністськими прикладами, американський філософ та теоретик комунікацій Гарольд Ласвелл говорив наступне: «Пропаганда – це вираження думки або дії, свідомо спрямоване індивідом або групою з метою впливу на думку або дії іншого індивіда або групи з визначеною кінцевою метою за допомогою маніпуляцій». Пропаганда у своєму початковому сенсі була нейтральною та могла стосуватися використання, яке було загалом доброзичливим або нешкідливим, наприклад, рекомендації щодо охорони здоров'я, знаки, що заохочували громадян брати участь у переписі чи виборах, а також повідомлення, що

заохочують людей повідомляти про злочини в поліцію. Більше того, пропаганда також формувала громадську думку в Сполучених Штатах протягом ХХ століття [8].

В англійській мові «пропаганда» спочатку була нейтральним терміном, який використовувався для опису поширення інформації на користь будь-якої мети. Однак протягом 20-го століття цей термін набув цілком негативного значення в західних країнах, представляючи навмисне поширення часто фальшивих, але, безсумнівно, «переконливих» заяв на підтримку або виправдання політичних дій чи ідеологій. Це перевизначення виникло тому, що і Радянський Союз, і уряд Німеччини під керівництвом Гітлера прямо визнали, що використовували пропаганду на користь комунізму та нацизму, відповідно, у всіх формах публічного вираження [7]. Оскільки ці ідеології були огидними для ліберальних західних суспільств, негативні почуття до них стали проектуватися в самому слові «пропаганда».

Пропаганда може поширюватися окремими особами, підприємствами, етнічними асоціаціями, релігійними організаціями, політичними організаціями та урядами будь-якого рівня або для них. Тисячі груп особливих інтересів поширюють пропаганду. Серед таких груп – патріотичні товариства та товариства поміркованості, комітети протипожежної безпеки та безпеки руху, ліги, що сприяють охороні природи або попередженню жорстокого поводження з тваринами, профспілки та торгово-промислові палати. Пропаганда намагається переконати через раціональне чи емоційне звернення або через організацію особистої думки.

Під час Другої світової війни термін був використаний німецьким міністром, що займався пропагандою, Йозефом Геббельсом, який заявив: «Ми створили Рейх за допомогою пропаганди». Озираючись назад, розвиток пропаганди та її застосування чітко зосереджувалися на війні та питаннях, пов'язаних з війною. Едвард Бернейз, американський психолог, якого ще називають, «батьком суспільних відносин» навіть заявив, що під час Другої світової війни «ідеї теж стали зброєю» [1].

Протягом історії, можливості поширення та сприйняття пропаганди розвивалися з кожним суспільним і технічним удосконаленням у комунікації, розширюючи часові та географічні обмеження.

Через будівництво міст і поширення грамотності, пропаганда охопила більшу масову аудиторію. Винахід друку ще більше уможливив доступність пропагандистських повідомлень з часом. Ці фактори разом дозволили швидко поширюватися серед великої географічно та тимчасово віддаленої аудиторії. Пізніше винахід телефону та механічний запис розширили сферу діпазон пропаганди від слів і зображень до людського голосу [2].

Якісно виразним стрибком у поширенні пропагандистських повідомлень став винахід кіно і телебачення [3]. Як стверджував британський журналіст та письменник Х'ю О'Шонессі: «Пропаганда, яка говорить мовою пропаганди, не може проникнути через когнітивний захист. Найкраща пропаганда маскується під розвагу. А кіно явно найкращий засіб пропаганди». Не дивно, що з початку ери кіно професійні режисери, такі як Лені Ріфеншталь, використовувала вплив на широку аудиторію з пропагандистською метою. Зокрема, Голлівудські постановки 1950-х/1960-х років значною мірою сприяли цьому. Американський страх перед комуністичним проникненням, зображено в таких фільмах, як «Американські партизани на Філіппінах» Фріца Ланга (1950) або «Маньчжурський Кандидат» (1962) Джона Франкенхаймера [3].

Розвиток і поширення Інтернету в другій половині 20-го століття можна розглядати як останній етап еволюції пропаганди. Інтернет не тільки поєднує всі методи, які використовувалися раніше, він також усуває національні кордони та державний контроль, дозволяючи розповсюджувачам поширювати повідомлення та зображення без цензури серед величезної аудиторії [5, с. 51].

Ми можемо підібрати багато критерій для даної класифікації, але головна з них – конструктивність цілей. Вона дозволяє визначити 2 види пропаганди: позитивну та негативну.

Позитивна (конструктивна) пропаганда у максимально зрозумілому кожному форматі доводить до споживача ті чи інші переконання. Ціль позитивної пропаганди – сприяння всезагальному добру, миру, взаєморозумінню. Позитивна пропаганда виконує виховну, інформаційну, роз'яснювальну функції у суспільстві. Вона здійснюється на користь тих, кому адресується, відповідній кількості осіб

певних критеріїв відбору. Позитивна пропаганда не переслідує маніпулятивних цілей, не поширює брехню та пряме викривлення фактів.

Негативна (деструктивна) пропаганда зазвичай є потужною зброєю під час війни. Використовується для дегуманізації та формування ненависті до ворога, шляхом створення хибного образу ворожої країни чи нації у свідомості громадян. Негативна пропаганда діє за принципом «мета виправдовує засоби». Технологія створення певного ворожого персонажу дозволяє згуртувати натовп навколо пропагандиста, нав'язати вигідні йому погляди та стереотипи. Основна функція негативної пропаганди – створення двоякої ілюзії в призмі викривленої реальності, вигідної пропагандисту, з перевернутою системою переконань, поглядів, цінностей. Негативна пропаганда активно використовує метод навіювання з метою маніпулювання масами на користь вузької групи осіб [8].

Ціль позитивної (конструктивної) пропаганди – просвітництво, підвищення рівня процвітання соціуму, прищеплення людям загальноприйнятих цінностей, популяризація освіти та здорового способу життя. Конструктивна пропаганда зазвичай вигідна саме людям, на яких є спрямованою, а не певному прошарку зацікавлених осіб. Вона не має на меті маніпулювати суспільством, вона бажає підвищити рівень благополуччя громадян.

Приклади позитивної пропаганди:

- популяризація спорту та активного способу життя;
- пропаганда відмови від адиктивної поведінки;
- популяризація здорового харчування;
- пропагування загальнолюдських духовних цінностей [7].

Зазвичай, ідеї, що пропагуються, є доволі простими. Наприклад, всі знають, що займатися спортом корисніше, ніж палити та вживати наркотичні речовини. Але в кав'ярнях, кафе та ресторанах завжди більше людей, ніж у спортзалах. Тому конструктивна пропаганда потрібна будь-якому сучасному суспільству.

Негативна (деструктивна) пропаганда, в основному, спрямована на розпалювання соціальної ворожнечі та загострення протиріч. Її основним інструментом є взаємодія з примітивними інстинктами через емоції. Зокрема, вона

експлуатує наше інстинктивне прагнення захисту справедливості аби формувати ворожих персонажів та плекати відверто негативні почуття до певної соціальної групи, нації чи іншої спільності [6].

Приклади негативної пропаганди:

– пропаганда руйнування – формування образу ворога, ототожнення противника з особою, що має ледь не демонічні характеристики, викриття його системи цінностей з метою виправдання ворожих дій щодо нього (будь-яка військова пропаганда тією чи іншою мірою використовує даний підхід);

– пропаганда поділу – розпалювання національних, соціальних, релігійних та будь-яких інших протиріч, спрямоване на розкол суспільства;

– пропаганда залякування – залякування супротивника з метою підірвати його моральний дух;

– пропаганда розпачу – прагнення переконати супротивника, що його становище безнадійне [7].

З чотирьох наведених прикладів деструктивної пропаганди перший орієнтований на власний найближчий соціум, інші три – на противника.

Найефективнішим каналом пропаганди вважається телебачення. Більшість середньостатистичних громадян мають вдома телевізор, що може бути ввімкнутим достатньо тривалу частину доби. Навіть поки ви готуєте сніданок чи перете речі. Проте, навіть коли ви не зосереджуєте увагу саме на спогляданні промовистих картинок на екрані, можете не помітити як на підсвідомому рівні починаєте повторювати певні установки. Ви можете навіть не прислухатися до деталей тих чи інших фраз, але в мозку вже формується набір ідей, який сприймається за певну достатньо об'єктивну думку [6].

Активний розвиток Інтернету останнім десятиріччям дещо змінив ситуацію. Користувач всесвітньої мережі має набагато більше свободи у виборі джерел інформації, ніж телеглядач. З певної точки зору, це створює неабиякі проблеми для пропагандистів. Якщо ж поглянути під іншим кутом, вони можуть скористатися тим, що користувачі набагато сильніше довіряють тій інформації, яку вони знайшли (і обрали) самостійно.

Тому на сьогоднішній день існує багато способів «вкласти» думку до розуму людей. В даному випадку можна назвати 6 найефективніших методів, якими пропаганда користується найчастіше. Розглянемо кожен із них окремо:

– *Навішування ярликів.* Так вже влаштовано наше мислення, що ми легко «потрапляємо на гачок» так званих ярликів. Можна довго пояснювати, чому хтось поганий без особливої переконливості. А можна мимохідь назвати когось фашистом чи бандитом, і співрозмовник запам'ятає це твердження.

– *Згадка значного джерела.* Будь-яке твердження звучить більш переконливо, якщо видати його за думку певної впливової особи. При цьому більшість навіть не запитає, про якого експерта йдеться і де можна прочитати його висловлювання на цю тему.

– *Відгуки знаменитостей.* Якщо на пропагандистську кампанію виділяють значний бюджет, до неї можуть залучити знаменитостей. Багато шанувальників сприймають за правду слова своїх кумирів.

– *Обожнювання.* Іноді для переконливості певної ідеї їй надається сакральний зміст, актуально важливий для значної частини населення.

– *Приналежність до більшості.* Стати зайвим – інстинктивний страх будь-якої живої істоти. Тому люди охоче приймають ту точку зору, яка властива колективній більшості. А отже, досить подати якесь твердження, як всезагальну позицію, і багато людей повірять у нього беззастережно.

– *Страх.* Ще один ефективний прийом пропаганди – навіювання почуття неминучої загрози. Природа загрози не має значення. Якщо вдасться вселити людині це почуття, керувати його думками стає набагато простіше [6].

Також хотілося б зазначити, що рекламу та пропаганду часто порівнюють, проте таке порівняння є хибним. Реклама є відкритою самопрезентацією, інформуванням потенційного споживача про продукт, висвітлення у дещо хвалькуватій формі його переваг. При цьому вона практично не використовує методи пропаганди, хоча окремі принципи можуть бути задіяні (наприклад, вплив на емоції).

Якщо реклама безпосередньо починає використовувати пропагандистські методики, вона набуває окремих рис пропаганди і перетворюється на агітацію. Іноді

рекламне повідомлення спеціально формулюється таким чином, щоб мати не індивідуальний, а колективний характер, нав'язавши суспільству певну ідею. У такому разі можна говорити, що для просування того чи іншого продукту використовується навіть не пропаганда в прямому значенні, а реклама як майже тотожний підхід. Але змішувати ці поняття все ж таки не слід [2].

Більше того, відомий британський історик Збинеk Земан виділив 3 основні форми пропаганди:

– *Біла пропаганда*. Цей вид пропаганди використовується у відносно спокійний та безконфліктний період. Біла пропаганда – це, по суті, цілеспрямована вибірка. Мета: за допомогою правдивої інформації нав'язати аудиторії своє бачення процесів і будь-яких сторін навколишнього світу.

– *Сіра пропаганда*. Цей вид пропаганди також може бути використаний в мирний період, але за наявності будь-якого виду конфлікту. Мета: видозмінити уявлення людини про оточуюче середовище за допомогою сфальсифікованих фактів та їх неправдивої інтерпретації. Сіра пропаганда в цілому використовує правдиву інформацію, але подає її в спотвореному форматі. Сірі пропагандисти використовують різноманітні методи введення індивіда в оману, так би мовити «напівправду», аби більш наполегливо нав'язувати свої ідеї.

– *Чорна пропаганда*. Ціль: мобілізація якомога більшої кількості громадян для війни з ворогом, делегітимізація своїх політичних противників. Це тактична пропаганда, що використовується у воєнний період і допускає будь-які методи, аж до відвертої брехні [7].

У 1931 році Вільям Бідл виділив 4 правила пропаганди, а саме:

- не дискутувати, а спиратися на емоції;
- сформулювати чіткий поділ на «вони» та «ми»;
- працювати як з індивідами, так і з групами;
- приховувати, наскільки це можливо, пропагандиста [4].

Але окрім правил побудови існують і принципи, за якими діє пропаганда аби досягти максимальної ефективності. Тому на сьогоднішній день переважна більшість дослідників виділяє 6 принципів:

– *Непомітність*. Споживач інформації не повинен знати, що вона є пропагандистською.

– *Емоційне забарвлення*. Чим більше емоцій викликає пропагандистське повідомлення, тим більшу ефективність воно має всупереч будь-яким загальноприйнятим законам логіки.

– *Бінарність*. Будь-яка пропаганда намагається висвітлити той чи інший суб'єкт у розрізі поділу лише на «біле» та «чорне», не залишаючи проміжних, «нейтральних» варіантів.

– *Бажаність*. Люди краще сприймають саме той варіант розвитку подій, який більш відповідає вже сформованим у них уявленням.

– *Простота*. Пропагандистське повідомлення має бути максимально простим, доступним та однозначним.

– *Повторення*. Чим частіше людина чує певне твердження, тим менше у нього залишається сумнівів у його правдивості [3].

Отже, пропаганда в силу своєї безпрограшної ефективності має змогу слугувати як на користь людства, так і перетворитися на новітню зброю впливу під час гібридних війн.

Розвиток пропаганди безперервно йде вперед. Старі здобутки лише удосконалюються, не говорячи вже про нові техніки, що успішно день за днем освоюються. Вкрай необхідно не відставати від прогресу, вміти розпізнавати пропаганду і не піддаватись їй безпосередньому впливу. В світлі останніх подій, це особливо актуально в умовах нашого воєнного протистояння проти загарбника країни-терориста росії.

1.2. Інформаційно-психологічна складова використання пропаганди в контексті гібридних воєн

Одним із важливих аспектів гібридної війни є інформаційно-пропагандистська складова. У сучасних умовах з повсюдним поширенням Інтернету інформаційні операції набувають широкого спектру можливостей.

Методи ведення сучасної війни обмежуються цілою низкою міжнародних угод і правил, яких має дотримуватися кожна цивілізована держава. Ці правила визначають межі застосування певних тактичних прийомів та видів зброї. Про жахливу дію пропаганди стало відомо ще під час Першої світової війни, коли пропаганда стала засобом ведення війни, застосування якої не регулювалася нормами міжнародного права [9].

Психологічний вплив на противника є настільки ж старим засобом, як і самі війни, причому на більш ранніх етапах розвитку воно полягало головним чином у тому, щоб демонстрацією сили нав'язати противнику страх, а самому надати мужності. Проте систематичне застосування пропаганди як зброї вперше відзначено у світовій війні 1914–1918 років. Німеччина була приголомшена цією зброєю, тому що, згідно з німецьким світоглядом, військовий конфлікт міг вирішуватися лише військовими засобами [9]. Член англійського парламенту Артур Понсонбі у своїй книзі «Брехня під час війни» говорить наступне: «Застосування зброї брехні в тих країнах, де немає загальної військової повинності, більш необхідне, ніж там, де чоловіки призиваються до армії автоматично» [11].

Варто подати світові ідею в гарній обгортці, і це буде прийнято з радістю та ентузіазмом. Пропаганда – ось головна зброя тих, кому необхідно спонукати людей на ті чи інші дії. За допомогою цього механізму можна вселяти масам необхідність придбання деяких товарів, змушувати приймати рішення, які раніше здавалися неправильними та нелогічними. Це настільки потужна зброя, що потрапивши не в ті руки, здатна змусити людей взяти гвинтівки та вирушити на війну, де бої ведуться не за справжні цілі, а за чужі гаманці.

Але не тільки під час Першої світової війни використовували пропаганду. Існує яскравий та моторошний приклад, де пропаганда сприяла розв'язанню воєн, але вже в інший проміжок часу. Адольф Гітлер – геніальний оратор, політик, один із найжорстокіших катів за всю історію людства, чиї збочені ідеї заволоділи розумами всього німецького народу. Незважаючи на всю суперечливість цього лідера, він знав, що масовість, шоу та гарячі промови дозволять заволодіти серцями людей. Звідси й народилися ці паради, розповіді про винятковість німецького народу та необхідність звеличувати арійську расу вище за всіх інших. Гітлер створив символи, дав надію, за якою пішли люди, що зрештою забрало мільйони життів, а все через хворі амбіції однієї жорстокої людини. Пропаганда, проведена ним, була по-своєму геніальною, але обернулася для всього світу справжньою катастрофою, потрапивши не в ті руки [10].

Пропаганда є найпотужнішою зброєю і може спрямовувати людей як до великих, так і до жахливих вчинків.

Як зазначав політичний діяч та головний пропагандист нацистської Німеччини Пауль Геббельс: «Головна зброя пропаганди – емоції, а не розум. Як тільки ми вмикаємо голову, витрачаємо зусилля на те, щоб подумати, що до нас доносять, ми можемо знайти брехню та перекручування. Щоб люди менше аналізували, пропаганда тисне на емоції. Емоції набагато сильніші за ступенем впливу, ніж ті стимули, які ми отримуємо від областей мозку, які відповідають за аналіз та побудову логічних ланцюжків. Тому пропаганда прагне забрати вас від логіки» [12].

Коли пропаганда говорить про тих, проти кого вона спрямована, вона завжди використовує емоційні кліше та зневажливі вирази. Нічого хорошого говорити не можна, завжди потрібно вживати образливу мову. Це теж важливо, тому що, як тільки починаєш говорити більш-менш об'єктивно, це одразу збиває ефект, перемикає емоційну складову на логічну. А це те, чого пропаганда намагається уникнути [11].

Розглядаючи суспільство, наприклад, як систему, а соціальні інститути, які здійснюють інформаційно-пропагандистську діяльність, як його підсистему, пропаганду можна визначити як інформаційно-комунікативну діяльність одних суб'єктів соціальних відносин (комунікатора та пропагандиста), спрямовану на

впровадження та закріплення певних соціальних цінностей, ідеалів, установок, стереотипів на інших суб'єктах соціальних відносин (аудиторії).

З одного боку, психологія пропаганди показує певні соціально- психологічні закономірності інформаційно-пропагандистської діяльності і цим збагачує теорію соціальної психології, з іншого, з урахуванням виявлених закономірностей розробляє практичні рекомендації, створені задля підвищення ефективності пропаганди [10].

Коли відбулася деідеологізація суспільства та існує свобода слова, питання пропаганди начебто відпадає. Тим не менш, доки існують держави, різні політичні партії, пропаганда є і буде.

Серед різних напрямів пропаганди (економічний, правовий, культурний, медичний тощо) найбільш складною є політична пропаганда. Це зумовлено тим, що згідно з природою політичної боротьби різних соціальних груп, що мають різні світогляди, політична пропаганда обов'язково має доповнюватися контрпропагандистською діяльністю, а також вона спрямована на руйнування у свідомості людей певних політичних цінностей, настанов, переорієнтування їх на ті політичні цінності, настанови, які проповідують пропагандисти та соціальні інститути, які здійснюють пропаганду. Невипадково психологія пропаганди, як і політична психологія, стала найбільш активно поширюватися на початку Другої світової війни, коли загострилися відносини між різними ідеологіями (буржуазно-демократичною, фашистською, комуністичною та іншими) і громадсько-політичними блоками [9].

Одним із перших психологів, який заявив про необхідність організованого та наукового використання психології у пропаганді, був німецький соціальний психолог В. Меде. Його ідеї були підхоплені багатьма дослідниками у всіх розвинених країнах світу, і насамперед у США.

Відразу після війни почали з'являтися численні публікації таких відомих нині психологів, соціологів, теоретиків пропаганди, як З. Ховленд, П. Ф. Лазарсфельд, Л. У. Дууб, Г. Лассуелл та інших [12].

Поруч із американцями, які зіграли важливу роль у становлення психології пропаганди, розробкою цієї проблематики займалися і психологи інших країн.

Зокрема, у німецькій літературі було здійснено за допомогою засобів масової інформації спробу аналізу психологічних проблем пропаганди. Г. Малетцьке вивчав діяльність комунікатора у процесах передачі та створення пропагандистського повідомлення за допомогою ЗМІ. Аналогічну спробу зробив італійський психолог С. Галло [10].

Американська психологія пропаганди характеризувалася домінуванням проблем інструментального характеру (вимірювання соціальних установок, аналіз систем аргументації пропагандистських повідомлень, умови та способи формулювання висновків, вплив емоційних станів на сприйняття пропагандистських повідомлень), на противагу цьому, радянська психологія поділялася на ідеологізовану та емпіричну з ідеологічною «оболонкою». Причому перші роботи в тисячу разів перевершували за кількістю другі. В умовах монополізму в духовній сфері комуністичної ідеології практично всі публікації з психології пропаганди мали яскраво ідеологізований характер. Як правило, буржуазна пропаганда в цих публікаціях називалася брехливою, маніпулюючою свідомістю мас, а соціалістична називалася правдивою, науковою, яка переконує у правоті пропагованих ідей, соціальних цінностей [9].

До основних проблем психологічної пропаганди, які потребують як теоретичного, так і прикладного, емпіричного дослідження, відносяться:

- психологічний аналіз особистості пропагандиста;
- аналіз психології змісту пропагандистських повідомлень (їхня ідеологічна спрямованість, ступінь відповідності фактів реальної дійсності, що викладаються, тощо);
- психологічна характеристика реципієнтів (аудиторії), їх установки, ціннісні орієнтації тощо;
- загальний аналіз різних типів пропагандистського впливу та засобів пропаганди;
- психологічний аналіз прийомів та способів пропагандистського впливу;
- психологічний аналіз сприйняття реципієнтами пропагандистських повідомлень;

– загальний психологічний аналіз взаємодії всіх елементів комунікативної системи із пропагандистськими повідомленнями, проблеми ефективності пропагандистської діяльності [12].

В свою чергу, психологія пропагандиста передбачає, зокрема, розробку моделі особистості, в якій враховувалися б характеристики, що істотно впливають на контакт між комунікатором і реципієнтом. До таких важливих характеристик та властивостей особистості пропагандиста належать його зовнішній вигляд, міміка та жестикуляція, риси характеру, ерудиція, підготовленість тощо [9].

Зміст пропагандистських повідомлень можна поділити на фактологічну інформацію (повідомлення про реальні події, факти соціальної дійсності), оціночну (дає оцінки фактам, що повідомляються) і коментаторсько-аналітичну (інформація містить відомості про зв'язок фактів з іншими подіями).

У пропагандистських повідомленнях, як правило, переважають оціночні та коментаторські матеріали, що несуть основне ідеологічне навантаження. Однак вплив певних закономірностей сприйняття фактологічної та оціночної інформації, особливо в умовах конкуренції пропагандистських систем, що протистоять одне одному, призвів до того, що в останні десятиліття в пропаганді стала помітною тенденція до збільшення обсягу фактологічної інформації. Мета інформації схилити, привести реципієнта до оцінок та висновків, які б відповідали намірам пропагандиста. Подача оціночної інформації самим пропагандистом часом може зустрічати певний опір аудиторії [10].

Пропагандистські матеріали досягають вищого ефекту тоді, коли комунікатор-пропагандист добре знає психологічні та соціально-психологічні особливості реципієнтів (аудиторії), серед яких стать, вік, освітній рівень, соціальні цінності та установки, стереотипи, звичаї та традиції. Ефективність пропаганди залежить також від засобів, прийомів та методів її проведення. Кожен засіб пропаганди – наочна агітація, усна пропаганда, ЗМІ – має свої закономірності функціонування, у тому числі й у психологічному плані. Відомо, наприклад, що у наочній агітації найбільшого ефекту досягають яскраві, образні матеріали з коротким, лаконічним, а часом і дотепним текстом. Однак, щоб досягти такого ефекту, необхідно

дотримуватись певних принципів, зокрема привернення уваги (формою, кольором, експозицією тощо), створення колірної плями, ритмічного поєднання елементів, контрастного поєднання кольорів, підкреслення одного з елементів тощо [11].

Усна пропаганда, що є безпосереднім контактом між комунікатором-пропагандистом і реципієнтами, теж має свої психологічні закономірності, дотримання яких підвищує її ефективність. Незважаючи на різноманітність форм усної пропаганди (доповідь, виступ, лекція, звіт, бесіда, дискусія тощо), на структуру повідомлення та комунікації впливають дві основні групи факторів: спосіб та форма виступу (особливості мови, форма вимови); особистісні особливості комунікатора. До властивостей мови, що зумовлюють успішність усного виступу, належать правильність, комунікативність (зрозумілість), наявність емоційних елементів, раціональність аргументації (витяг висновків, черговість при викладі аргументів). Наприклад, для ефективності усного пропагандистського повідомлення важливо дотримуватися «принципу першості», згідно з яким аргументи, що викладаються в першу чергу, запам'ятовуються швидше та міцніше, ніж наступні. Велику роль в усній пропаганді грає і форма піднесення повідомлення, під якою розуміється сукупність чинників з напругою голосу, інтонацією, емоційністю, додатковою поведінкою як міміки, жестів тощо. Сукупність цих елементів впливає на реципієнтів незалежно від тексту.

Однак, за можливості, одночасне використання масових засобів впливу (друк, радіо і телебачення) набагато перевершує наочну агітацію і усну пропаганду. Особливо це стосується телебачення. Поєднанням звукового, видового, динамічного ряду телеінформація створює ефект причетності аудиторії до подій, що відбуваються за сотні, тисячі кілометрів від неї, що підвищує ефективність пропагандистських повідомлень. Одночасно це дозволяє маніпулювати свідомістю мас. Так, з пропагандистських міркувань ретельно режисуються та відбираються телематеріали, які «працюють» на ціль тієї чи іншої пропагандистської кампанії. Насамперед це стосується політичної реклами, кошти якої багато в чому запозичені в реклами комерційної [9]. Сучасна пропаганда, яка ведеться за допомогою телебачення та інших засобів масової інформації, базується переважно на апеляції до емоцій та

почуттів аудиторії з опорою на несвідоме. Відповідно когнітивний, раціональний компонент переконливого впливу дедалі більше ігнорується. Звідси пропагандистські кампанії з виборів кандидатів у владні структури все частіше перетворюються на естрадні шоу [12].

Вся пропагандистська діяльність спрямована на те, щоб змінити у реципієнтів установки в бажаному для пропагандиста напрямі (або закріпити сформовані раніше установки, що збігаються з намірами пропагандиста). Зміна установок відбувається успішніше тоді, коли вказана думка буде відповідати наявним у даної людини потребам та мотивам. Імовірність цих змін зростає, якщо зміст сприйнятої інформації відповідає нормам групової поведінки; джерело інформації досить сумнівне і компетентне; передача інформації задовольняє формальні вимоги, що висувуються до структури та способу аргументації. Нарешті, зміна установок буде більш стійкою тоді, коли дійсність, що оточує людину, підтверджує зміст сприйнятої інформації.

За цільовою спрямованістю психологічного впливу пропаганди на масову свідомість виділяють такі форми: пропаганда стійкості та героїзму, пропаганда творення, пропаганда руйнування, пропаганда освіти, пропаганда поділу, залякування та розпачу.

Пропаганда творення рекламує будівництво суспільства нового типу та спонукає людей взяти участь у цьому процесі.

Пропаганда стійкості та героїзму закликає мужньо переносити витрати будівництва суспільства нового типу чи воєнного часу, демонструє героїзм і самопожертву окремих осіб і таким чином пропагує масовий героїзм.

Пропаганда освіти інформує про ті чи інші дії уряду, політичного лідера чи політичної партії, про економічну чи військову могутність тієї чи іншої держави, рекламує певний, наприклад, американський спосіб життя, підносить систему цінностей будь-якого суспільства як єдино правильну.

Пропаганда руйнування працює проти ідеології ворожої держави, переконуючи населення, що система цінностей цієї держави глибоко порочна, а канонізовані герої – лише хворі люди або, що ще гірше, злочинці.

Пропаганда поділу розпалює релігійні, національні, соціальні протиріччя.

Пропаганда залякування залякує керівництво та населення ворожої країни або військовослужбовців противника економічною та військовою могутністю своєї держави. Іноді пропаганда залякування, крім психологічної, використовує і фізичну дію.

Пропаганда відчаю акцентує важке економічне та соціальне становище у ворожій країні, вселяючи населенню, що до їхніх потреб уряду немає жодної справи, що він не здатний покращити обстановку. У воєнний час пропаганда розпачу вселяє солдатам і офіцерам армії супротивника, що їхнє становище безнадійне (через оточення, брак зброї та продовольства тощо), а подальший опір марний [10].

Зауважимо, що останні п'ять форм пропагандистського впливу можуть використовуватися не лише проти населення та військовослужбовців ворожих держав, а й проти населення та військовослужбовців власної країни.

Підводячи підсумки вище сказаного, психологічний аспект пропаганди розкривається саме в специфіці (методах і тактиках) її безпосереднього впливу на маси, за яких достатня кількість осіб підпадає під вплив однієї «правильної» думки. При написанні даного підрозділу було досліджено дане питання на конкретному прикладі – країні-терористу росії, яка певно, як ніхто інший, знайома зі значенням даного терміну. Пропаганда – є цілою системою «зомбування», зброєю масового ураження, що при вірному підході призводить до фатальних наслідків.

1.3. Роль та значення пропаганди в процесі трансформації системи міжнародної безпеки

Сучасний світ стикається з безпрецедентним злиттям міжнародних загроз безпеці та нестабільності. Це в поєднанні зі зростанням національного та міжнародного рівня злочинності та злочинними організаціями, які все частіше перетинають національні кордони легальними та нелегальними міграційними шляхами, можуть становити потенційну загрозу для міжнародної спільноти у все більш глобалізованому світі [14].

Глобальна безпека є широким і багатогранним словосполученням. Тоді як національна безпека може бути визначена територіальними межами фізичної та кібербезпеки, глобальна безпека є більш складною [13].

Поняття глобальна безпека або ж ще міжнародна безпека – це спеціальні військові, дипломатичні заходи, які проводять міжнародні організації та держави на світовій арені задля взаємної підтримки миру та безпеки у світі, шляхом укладання договорів, конвенцій та створенням нових безпекових організацій.

Загрози глобальній безпеці є результатом тиску природи та інших вимог, зокрема глобалізації, на держави. Ці вимоги надто великі, щоб національна безпека могла їх вирішити самотійно. Глобальний взаємозв'язок і взаємозалежність держав після закінчення холодної війни є необхідними для подолання викликів глобальній безпеці. Комплекс безпеки означає ситуацію, коли потреби безпеки однієї держави вимагають урахування потреб безпеки інших держав через взаємозалежність [17, с. 108].

На сьогоднішній день серед основних викликів глобальній безпеці можна назвати пропаганду. Її роль має велике значення у сучасному світі. Пропаганда мала б поширювати різні ідеї, спонукати до кращого, але наразі деякі країни використовують її задля своїх цілей аби досягти більшого [15]. Пропаганда – це найдешевша за державними мірками система забезпечення державної безпеки. Президент США з 1963 по 1973 р. Річард Ніксон якось сказав: «1 долар, вкладений у пропаганду та інформацію, вважається більш цінним, ніж 10 доларів, вкладених у створення систем зброї, бо останнє навряд чи буде колись ужито у справу, тоді як інформація працює щогодини та повсюдно» [13].

Термін «пропаганда» набув широкого поширення лише на початку двадцятого століття, коли його почали використовувати для опису тактики переконання, коли жертва приймає позицію пропагандиста, ніби вона була її власною. Способів такої маніпуляції досить багато, починаючи від стандартного вербального і закінчуючи невербальними способами на підсвідомість людини.

В ХХ столітті, коли винайшли радіо, пропаганда набула нового характеру. На той час аби переманити людей на свій бік, достатньо було лише запустити передачу з

місцевої радіостанції. Потім з'явилися телебачення та Інтернет, що призвело до того, що інформація стала відігравати вирішальну роль у сучасному світі. Як і завжди, зараз існують непорядні люди, але все більше жертвами стають не землевласники або виробники, а люди, які мають інформацію [18]. Отже, і пропаганда як метод інформаційної боротьби має використовуватися частіше. Але цей термін відлякує людей, тому пропаганда має тепер багато імен: реклама, ЗМІ, новини, соціальні мережі, різноманітні акції тощо, що перетворює нас із суспільства виробництва на суспільство споживання, адже керувати куди простіше людьми, які не здатні або не бажають думати. У деяких країнах уряд має тоталітарний контроль над ЗМІ, у деяких вони обмежуються лише цензурою. Болгарський вчений Тодор Дічев в одному з інтерв'ю сказав: «За моїми даними зараз має місце масове програмування, зомбування людей». Якщо запитати себе: «Чи ЗМІ є пропагандою?» – то можна дійти однозначної відповіді, що зараз ЗМІ є основним методом пропаганди незалежно від держави та положення цієї держави у світових перегонах за світовим пануванням. Пропаганда переросла з політичного та військового методу в метод повсякденної дії. Щодня, скрізь ми бачимо різноманітних рекламу, яка скандує купити той чи інший товар. До появи комп'ютерних технологій, Інтернету та мобільного зв'язку реклама була не так розвинена, проте на даний момент на рекламу витрачається більше капіталу [14].

Пропаганда давно використовується, надмірно використовується та зловживає у рекламі, зв'язках з громадськістю, політичній науці, медичній, фармацевтичній та військовій промисловості. Перший володар у стародавній історії зрештою зрозумів, що для того, щоб змусити своїх слухняних підданих робити те, що він тоді хотів, – не вдаючись до тортур, публічних розп'ять, гільйотини, штрафів, ув'язнення чи різноманітних тактик поліцейської держави – пропаганда могла бути ефективним у тому, щоб змусити своїх підданих навіть назавжди зруйнувати свої життя, вирушивши на війну [16, с. 77].

До того ж пропаганда – це, в основному, державна реклама, що просуває певну ідеологію. Тож подумайте про рекламу фірмової ідентичності, яку час від часу запускають великі компанії, яка рекламує не якийсь конкретний продукт, а пропагує ідею (зазвичай «компанія чудова!»). Те саме стосується пропаганди.

Отже, коли велика компанія намагається створити про себе позитивний імідж, розміщуючи таку іміджеву рекламу, ви думаєте, що вони намагаються щось приховати. Але найчастіше вони просто намагаються створити добру репутацію, аби люди частіше купували їхні товари. Наприклад, якщо ви знаєте, що Nike робить пожертви малозабезпеченим дітям, ви будете схильні купувати взуття Nike [14].

Те саме, що й уряд. Вони хочуть створити собі позитивний імідж, намагаються пропагувати патріотизм, щоб люди більше купувалися на їхню політику, але іноді уряди країн можуть й зловживати пропагандою і тим самим загрожувати стабільності міжнародної безпеки. Але й пропаганда може використовуватися в позитивному розумінні.

Сьогодні уряд США використовує різноманітні методи комунікації, спрямовані на вплив на цільову аудиторію. Від стратегічної комунікації та публічної дипломатії до MISO (психологічних операцій), ці методи служать фундаментальними інструментами, призначеними для підвищення здатності Америки досягати своїх зовнішньополітичних цілей [15].

Багато людей принизливо використовують слово «пропаганда», щоб описати широкий спектр методів урядової комунікації. Проте пропаганду не обов'язково слід відкидати як маніпулятивну чи нечесну без ретельного аналізу її змісту [18].

За своєю природою пропаганда є суперечливою – можливо, найбільше щодо питання про її вплив на ставлення та поведінку аудиторії та на міжнародні відносини. Зовнішньополітична спільнота вже давно розділена на тих, хто вірить, що міжнародна пропаганда має позитивний ефект, і тих, хто вважає, що вона є неефективним або нефункціональним інструментом зовнішньої політики.

Незважаючи на те, що більшість урядів у всьому світі виділяють багато грошей і зусиль на міжнародну пропаганду, на диво мало досліджень її короткострокових і довгострокових наслідків.

Пропаганда має вирішальне значення для розуміння того, як здійснюється влада в сучасному світі, і займає центральне місце у глобальній «війні з терором». Пропаганду часто розуміють як явище, яке є чужим для сучасних ліберальних демократій. Навпаки, хоча сьогодні вони замінені низкою евфемізмів, включаючи

зв'язки з громадськістю, стратегічну комунікацію, політичний маркетинг, рекламу, психологічні операції та політичний маркетинг, підходи до маніпулювання переконаннями та організації поведінки є всюдисущими в сучасних демократіях [13].

Пропаганда передбачає більше, ніж спроби переконати та вплинути шляхом передачі повідомлень за допомогою лінгвістичної та візуальної комунікації, як-от рекламні кампанії, і може включати використання страхів і бажань шляхом примусу, стимулювання та дій у «реальному світі», за допомогою якого створюються події, сформовані для того, щоб маніпулювати переконаннями та поведінкою людей. Таким чином, ми бачимо, як пропаганду можна знайти майже в кожному аспекті глобальної «війни з терором», включаючи, наприклад, оманливі «кампанії з дезінформації» щодо зброї масового знищення, свідками яких ми стали, включаючи вторгнення в Ірак у 2003 році, де яскраво задіяне використання громадських страхів щодо тероризму з метою трансформації громадянських свобод та ініціювання збройного конфлікту [14].

Міжнародна пропаганда прагне маніпулювати ставленням і думкою іноземної аудиторії, змінити її стосунки з урядом країни або поширити альтернативний погляд на свій власний стан і стан зовнішнього світу. Проте переважна кількість досліджень комунікацій і політичного переконання вказує на те, що це надзвичайно складні завдання і що такі головні ефекти надзвичайно рідкісні. Для того, щоб пропаганда була ефективною, повідомлення має бути не тільки створено та передано, але й сприйнято та прийнято аудиторією. Іноземна аудиторія не є пасивним одержувачем розумних повідомлень, створених майстерним пропагандистом для переконання чи інформування. Скоріше аудиторія активно вибирає повідомлення, які відповідають їхнім упередженим думкам, допомагають покращити їхні соціальні стосунки або приносять нову та корисну інформацію. Вони активно уникають або перекручують повідомлення, які створюють внутрішню напругу чи конфлікт з оточуючими [13].

Отже, люди, які перебувають у різних політичних, економічних, культурних чи соціальних обставинах, рідко мають спільне значення будь-якого медіа-повідомлення. Іншими словами, повідомлення, надіслане міжнародним пропагандистом, рідко є повідомленням, яке отримує іноземна аудиторія.

РОЗДІЛ 2. РОСІЙСЬКА ПРОПАГАНДА В УМОВАХ ПОВНОМАСШТАБНОЇ ВОЄННОЇ АГРЕСІЇ РОСІЙСЬКОЇ ФЕДЕРАЦІЇ ПРОТИ УКРАЇНИ

2.1. Івент-аналіз російської пропаганди щодо України в період 2013-2022 років

У даному підрозділі буде здійснений Івент-аналіз російської пропаганди щодо України. Це допоможе дослідити як розвивалась та змінювалась риторика кремля та його пропагандистів впродовж 8 років війни, дозволить виявити, які канали передачі пропаганди більше всього працюють у росії та світі та дозволить дослідити, які «рупори кремля» є найпоширенішими у росії.

Російські федеральні канали – це не просто медіа, це інструмент пропаганди, де з 2013 року російські ЗМІ формують образ ворога з України та країн Європи.

В росії є топ-3 телеканали, які контролюються кремлем – це «Россия 1», «Первый канал», «RussiaTodayRT». Даний контроль телебачення в росії пояснюється тим, що у половини населення основним джерелом інформації вважається телевізор, оскільки доступу до Інтернету немає. Йому довіряють більше, ніж іншому виду ЗМІ. Федеральні канали користуються 70% популярності у росії [19].

Тези російської пропаганди в період з 2013 по 2022 роки включно:

«На київських вулицях мародерять фашисти та нацисти. Майдан – це демо-версія фашистської держави»

– Суб'єкт – «Первый канал»

– Об'єкт – Західна Європа та США, російський народ

– Дата події – 20 січня 2014 року

– Сюжет: було представлено відео як українці масово вийшли на Майдан у центрі Києва. Російська пропаганда змонтувала відео, як починається захоплення влади ніби «фашистами», люди викрикують різні гасла та підпалюють колеса на центральні площі.

– Результат: для внутрішньої та зовнішньої аудиторії майже щоденно транслюються повідомлення про присутність і переважання поплічників «фашистських методів та ідеології» серед протестувальників Євромайдану [21].

«Україна – це Failed state»

– Суб'єкт – «Россия 1»

– Об'єкт – Західна Європа та США, російський народ

– Дата події – березень 2014

– Сюжет: росія намагалася довести світові, що Україна – це країна, яка не відбулася. ЗМІ розповідали, що така країна – це геополітичне непорозуміння, яке пов'язане із розпадом Радянського Союзу. Вони заявляли, що це країна, яку поглинуло беззаконня та хаос, а нова влада нездатна нічого контролювати.

– Результат: Україну визнають в усьому світі як вільну, незалежну та демократичну країну [20].

«У Криму пригнічували російську мову і культуру, а Київ проводив політику насильницької українізації». «Крим самовизначився за прикладом Косово» . «Референдум – це реалізація права кримчан на самовизначення».

– Суб'єкт – всі федеральні канали росії

– Об'єкт – Західна Європа та США

– Дата події – квітень-травень 2014

– Сюжет: на телеканалах пропагандисти заявляють, що «Крим повернувся додому». Показують чергові кадри як проводився у Криму так званий референдум і показують змонтовані відео як люди у Криму радіють приєднанню до росії.

– Результат: Весь цивілізований світ не визнає анексію Криму. Півострів є частиною України, як це визначено у Конституції за 1991 рік [23].

«Україна – це сфера інтересів росії»

– Суб'єкт – канал Russia Today

– Об'єкт – Західна Європа та США

– Дата події – червень 2014 року

– Сюжет: пропагандисти в ефірі розповідають, що український народ зараз під тиском та контролем США, які намагаються навести в Україні порядок і взяти країну у свої руки.

– Результат: Україна, Грузія, Молдова – це незалежні держави, які мають законне право контролювати та самостійно визначати власну долю, а не бути розмінною монетою на геополітичній карті. Адже народи цих країн самостійно вирішують з ким встановлювати дружні взаємозв'язки, і в які альянси вступати [22].

«Інавгурація майбутньої диктатури у ролі Петра Порошенка. Силова операція проти жителів Південного Сходу лише один із елементів нової системи правління, яка скоро проявить себе як націоналістична диктатура»

– Суб'єкт – телеканал НТВ

– Об'єкт – російський народ

– Дата події – 8 червня 2014

– Сюжет: журналісти розповідають, що Порошенко – це кум Ющенка, який також був націоналістом, але в нього не вийшло втримати владу в країні. Але з приходом до влади Порошенка, реалізувати політичну мрію про створення МоноУкраїни ніхто не завадить.

– Результат: Петро Олексійович Порошенко визнаний легітимним президентом України. Його діяльність підтримували західні партнери та надавали допомогу у боротьбі з росією [24].

«Росію спровокувало розширення НАТО, тож вона була вимушена напасти на Україну»

– Суб'єкт – Russia Today

– Об'єкт – Західна Європа та США

– Дата події – 2015 рік

– Сюжет: Російські журналісти в ефірі заявляють, що Україна прагне вступити в НАТО і це загрожує національній безпеці росії. Вони заявляють, що влада росія має зупинити це.

– Результат: По-перше, на самому початку «Революції Гідності» Україна хотіла лише стати частиною ЄС. Будь-яких конкретних розмов про вступ у НАТО не було, це лише пропаганда росії [25].

«Ні миру, ні війни: чому Україна не поспішає виконувати Мінські угоди»

– Об'єкт – Russia Today

– Суб'єкт – Західна Європа, ООН, США

– Дата події – 5 липня 2020 року

– Сюжет: Київ уникає встановлення будь-яких тимчасових рамок щодо виконання умов Мінських угод чи формули Штайнмайєра щодо врегулювання конфлікту на Донбасі, оскільки не має наміру їх слідувати. Так експерти та політологи прокоментували заяву РТ Володимира Зеленського про те, що «ніхто не може нічого вимагати» від Києва, яку президент України зробив за підсумками переговорів у Берліні.

– Результат: постійний представник в США при ОБСЄ Марк Карпентер заявив, що росія не виконала жодних своїх зобов'язань з виконання Мінських год. В той же час Кремль почав роздавати російські паспорти жителям ОРДЛО та намагається всіма силами інтегрувати тимчасово окуповані території України [26].

«Зеленський – це надія росії на початок домовленостей про мир та припинення війни на Донбасі»

– Об'єкт – «Первый канал»

– Суб'єкт – російський народ

– Дата події – 22 травня 2020 року

– Сюжет: російська федерація давно чекала зміни влади в нацистській Україні і дочекалася. Новий Президент Зеленський – це правильний вибір українців, адже владу давно треба було освіжити в Україні та вибрати молодого кандидата, з яким можна буде домовитися.

– Результат: Володимир Зеленський дав зрозуміти росії, що він категорично не визнає «ДНР та ЛНР», дав зрозуміти рф, що Україна не віддасть свої території та мав чітку позицію [28].

«В Україні порушують права російськомовних. За російську будуть заджати у тюрму»

– Об’єкт – видання «Комсомольская правда»

– Суб’єкт – російський народ, Західна Європа

– Дата події – 16 липня 2021 рік

– Сюжет: ключовими тезами російської пропаганди були те, що всіх російськомовних людей в Україні будуть переслідувати та садити за ґрати. Російською мовою можна буде розмовляти лише на кухні вдома. «Нацисти зовсім подуріли там на Україні».

– Результат: порушення закону «Про мову» не передбачає кримінальної відповідальності. Закон насамперед захищає право україномовного жителя країни отримати послугу українською мовою, але не забороняє спілкуватися в публічних місцях російською [27].

«Україна порушує правила ведення війни»

– Об’єкт – Russia Today

– Суб’єкт – Західна Європа, США

– Дата події – 7 серпня 2022 рік

– Сюжет: журналісти телеканалу RussianToday стверджують, що Україна порушує правила війни. Російська пропаганда подає матеріал, що Україна обстрілює мирні міста та цивільні об’єкти інфраструктури під виглядом знищених військових російських складів з боєприпасами та російськими військовими.

– Результат: українські військові ніколи не били по цивільних об’єктах, а лише знищували склади рф з боєприпасами [21].

«80% російський військових, які повернулися з українського полону, зазнали фізичного насильства»

– Об’єкт – «Россия 1»

– Суб’єкт – Західна Європа, ООН

– Дата події – 5 вересня 2022 рік

– Сюжет: в матеріалі зображують солдатів, які повернулися з українського полону і скаржаться на умови їх тримання у полоні. Журналісти наголошують на тому, що Україна не дотримується норм міжнародного права, застосовує тортури до полонених, розстріли, не надає медикаменти та вимагає за полонених гроші у родичів.

– Результат: Україна дотримується норм міжнародного гуманітарного права, надає все необхідне для проживання російським поленим. Українська сторона не катує та не морить голодом солдат. За даними Міністерства Юстиції, на утримання полонених російських солдат щомісяця виділяється 4 тисячі гривень [26].

За останні десять років Кремль витратив приблизно 120 мільярдів рублів на авторитарні масмедіа у країні, які можуть утримати своєю брехнею сучасну владу. Лише з лютого до травня 2022 року фінансування збільшилося удвічі, порівняно з аналогічним періодом 2021 року. В першу чергу, це спричинено початком повномасштабної війни в Україні. Наразі, найбільше фінансується канал «RussiaToday», який отримав у 2022 році четвертину усіх коштів на ЗМІ. Інші канали, які мають найбільші фінансові вкладення – це «Росія-1», телеканал «Спутник», та «РиаНовости». До речі, роль останніх двох каналів почала зростати з 2014 року під час окупації Криму і початку війни на Донбасі.

За весь час вторгнення росії в Україну, війна супроводжувалась пропагандою з боку росії. Це завчасно була продумана операція, яка базувалася на створенні «доброго» образу росії, яка допомагає та захищає інтереси російськомовних українців, яка прийде і наведе порядок в Україні, яка зробить життя українців краще, адже росія багата країна.

За весь час війни, на власні очі можна було побачити, що російські медіа можуть гарно змонтувати відео. Ці матеріали, які показують по телевізорах в росії вигідні кремлю. Вони налаштовують простих росіян проти України, показують як буде погано при державному перевороті і до чого це призведе, змонтовують відео, де Україна бідно живе та не розвивається, а простий народ страждає від керівництва «ультраправих нацистів», які прийшли до влади у 2014 році.

Впродовж 8 років пропаганда російської федерації потужно діяла на окупованих територіях Донецької та Луганської областей вже через російське телебачення. Допомагали в цьому головні пропагандисти, серед яких присутні:

- Артем Шейнин («Перший канал»)
- Маргарита Симоньян («RussiaToday»)
- Тигран Кеосаян («НТВ»)
- Владимир Соловьев («Россия 1»)
- Євген Попов («Россия 1»)
- Ольга Скабеева («Россия 1»)
- Роман Бабаєв («НТВ»)

Саме ці головні пропагандисти росії впродовж війни дискредитували всіх президентів України та політичну владу загалом. Лише коли до влади прийшов Володимир Зеленський, пропагандисти всіляко вірили і раділи, що з ним можна буде домовитися і вони заберуть Донбас собі. В російських медіа відразу послабили на той час негативну пропаганду. Вони запевняли російський народ, що Зеленський – це нова персона в політиці, він нічого не розуміє в цій сфері і взагалі з ним буде легко мати справу. Але після моменту, коли українська влада та РНБО закрили всі проросійські канали в Україні та запровадили Закон «Про українську мову», Володимир Зеленський відразу став «нацистом, якого варто прибрати з політики» [24].

Російська пропаганда брехала завжди, під час Мінських переговорів, під час окупації Криму та під час повномасштабного вторгнення в Україну. Вони запевняли населення України у 2014 році, що російських кадрових військ не було на Донбасі, вони розповідали, що це громадянська війна. Але кожен прекрасно знає, що звичайні робітники шахт не зможуть організувати Іловайський котел та знищити Донецький аеропорт. Росія цинічно брехала всьому світу, що українська сторона погрожує підірвати Запорізьку АЕС та спричинить ядерну катастрофу для людства.

Росія спеціально створює та поширює дезінформацію, з метою заплутати людей і ввести їх в оману щодо справжніх дій росії в Україні. Оскільки факти не на боці

Кремля, російські розвідувальні служби цілеспрямовано створюють веб-сайти, які видають себе за агентства новин, поширюють і сіють брехню. Дезінформація є швидким та відносно дешевим способом дестабілізації суспільства та підготовки ґрунту для потенційних військових дій. Незважаючи на те, що росію багато хто викривав у цій зловмисній діяльності, що йде всупереч міжнародним нормам, вона все одно продовжує її.

Фраза «Вісім років вбивали людей на Донбасі і ніхто цього не помічав» стала одним із головних аргументів вторгнення в Україну в 2022 році.

В перші дні війни пропаганда кремля була націлена на виправдання агресії російської федерації та на звинувачення країн Заходу та США у цій війні. Всі федеральні канали в росії раділи початку війни, пропаганда була всюди, навіть в спортивному ток-шоу, де повинні розбирати футбол, російські журналісти хвалилися успіхами їх армії та звинувачували весь світ. Вони навіть звинуватили наших футболістів в неонацизмі, коли вони в Європі піднімали український прапор.

Але якщо здорова та розумна людина подивиться та послухає хоча б одне російське ток-шоу про політику, вона усвідомить, що кремлівська брехня побудована на перекручуванні та підробці фактів. У кожного зараз є Інтернет аби перевірити достовірність інформації і вірити кожній заяві кремля не потрібно, особливо якщо взяти до уваги той факт, що російські пропагандисти наразі суперечать навіть одне одному. У кожного свій пропагандистський сценарій на програму.

На період осені 2022 року весь світ почав спостерігати кінець російської пропаганди, яка супроводжується розпачем, деморалізацією та втомою від постійних провалів їх армії та бездіяльності верхівки кремля. Вони усвідомлюють, що потужність пропаганди впала, порівнюючи з 2013–2014 роками і 2022 рік може стати вирішальним у їх кар'єрі.

Але з наукової точки зору, недооцінка пропаганди кремля, вважається хибною думкою. Підготовка даної гарно спланованої пропаганди завжди вимагає часу, терпіння та розуму. Над кожним матеріалом постійно працює команда, яка завдяки своїм професійним навичкам комп'ютерної графіки та майстерного перефразування та редагування тексту здатна зробити пропагандистський ролик високого рівня, в

який можна з легкістю повірити необізнаній людині, яка про російську агресію нічого не знає. Але через те, що росія зарекомендувала себе у світі, як головного розповсюджувача негативної пропаганди, її брехливі ролики можуть мати вплив лише на російську аудиторію.

2.2 Пропаганда як інструмент підготовки підґрунтя для повномасштабного вторгнення РФ на територію України

Ретельно спланована та цинічна російська пропаганда, мета якої була не тільки дезінформувати населення України, а й деморалізувати, готувалася ще задовго до повномасштабного вторгнення в Україну і створювалася вона не тільки на російській брехні, а й на помилках України, які давали привід для журналістів та верхівки кремля створювати пропагандистські ролики.

Багато написано про російські кампанії з дезінформації та зусилля з поширення фейкових новин, які заповнили західні країни в останнє десятиліття та мали різні наслідки по всьому світу. Але багато хто не бачив або, можливо, ігнорував, до чого може призвести вся ця ретельно спланована пропаганда [29].

Світ був шокований спробами росії добитися обрання улюбленого кандидата на президентських виборах у Сполучених Штатах у 2016 році, розв'язавши всі свої пропагандистські сили. Його фабрика тролів, яка керувала в Санкт-Петербурзі, працювала цілодобово, поширюючи фейкові новини в соціальних мережах.

В інших країнах, де було неможливо добитися обрання улюбленого кандидата, росія використовувала існуючі політичні потрясіння або створювала новий хаос і соціальні проблеми, щоб зменшити демократичний розвиток.

У Європі, де багато країн покладаються на енергетичні ресурси росії, остання проводила агресивні інформаційні кампанії, які в багатьох випадках навіть посилювали залежність Європи від її поставок газу. Газопровід «Північний потік-2» є найвідомішим прикладом: він був укладений у той самий час, коли росія окупувала український Крим і частини Луганської та Донецької областей, фактично розпочавши війну в цих областях України [31].

Ознаки того, що звірства росії будуть тільки зростати, завжди були. Російська пропаганда роками розширювала свої можливості, заклавши основу для масованого вторгнення в Україну 24 лютого 2022 року. Росія також працювала над дискредитацією іміджу України серед своїх західних партнерів. Спеціальну лексику навіть пропагували для негативного зображення України. А війну на Донбасі багато експертів називали українською «кризою», відволікаючи увагу від справжньої проблеми – російської окупації цих територій. Україну також зображували як невдалу державу.

Той факт, що країна перебуває у стані війни вже вісім років, часто применшувався або навіть ігнорувався, оскільки війна представлялася як внутрішня проблема. Російська пропаганда має низку різних стратегічних вимірів і цільових споживачів. В Україні росія намагалася посягти суперечливі наративи та просувати оманливі інтерпретації та причини. Одним із рішень щодо повномасштабного вторгнення росії в Україну було переконання, що її пропаганді вдалося створити базу прихильників в Україні. Тим не менш, російські війська не бажані в Україні і стикаються з безстрашним опором простих громадян у кожному куточку країни [30].

Масштабна пропагандистська кампанія також була проведена в росії, підживлюючись безпрецедентними ресурсами та значною кількістю контенту, виробленого для внутрішнього споживання. Протягом останніх кількох років російських громадян свідомо заливали інформацією, яка пропагувала неминучість війни з НАТО та Україною.

У росії і НАТО, і Україна були зображені як агресивні вороги, які хочуть знищити її. З іншого боку, росія позиціонувала себе як останній бастион і захисник справжніх чистих цінностей православ'я та «русского мира», яким загрожує корумпований ліберальний Захід. Більше того, роками демонізація ворога була основною метою російської пропагандистської машини, яка безупинно працювала на це. Державні телевізійні канали та засоби масової інформації щодня присвячують значний ефірний час, висвітлення в Інтернеті та газетах паплюження України, США, ЄС та НАТО. Україна була головною темою всіх ток-шоу та новин [31].

Усі виправдання, які Путін виклав у своїй гучній ранковій промові 24 лютого 2022 року – проголошуючи Україні війну, яку в росії можна назвати лише «спеціальною військовою операцією», – інтенсивно обговорювалися ведучими у конфронтаційній формі та гостями телепередач у прайм-тайм. Таким чином росія свідомо радикалізувала російське суспільство в питанні України та українців [33].

Російська пропаганда також сурмила про перевагу своєї звичайної армії над будь-якою армією світу, включаючи її ядерний потенціал. Погрози перетворити США та їхніх союзників у Європі на радіоактивний попіл неодноразово звучали відкрито. Російська армія навіть має власний дуже популярний телеканал, який цілодобово працює на пропаганду війни та агресії – «Звезда». Російська пропаганда стала нахабнішою і залишилася без відповіді протягом багатьох років, що призвело до повномасштабного вторгнення в Україну, служачи для введення в оману та обману росіян [35].

Того ранку, коли росія вторглася в Україну, президент Володимир Путін виступив на телебаченні, окресливши своє обґрунтування війни. У той час як занепокоєння тим, що мало статися з українцями та Україною, домінувало в умах багатьох людей, політики та науковці залишалися чухати голови над заявленими виправданнями Путіна. Застарілі занепокоєння щодо розширення НАТО та впливу Заходу були частиною запропонованого ним обґрунтування, але також були гуманітарні занепокоєння – зокрема, потреба росії боротися з ультраправим націоналізмом і неонацистським екстремізмом в Україні та зупинити український геноцид етнічних росіян. Перші є добре відомими центральними стратегічними проблемами для росії, другі є результатом тривалої кампанії дезінформації російського уряду. Варто сказати прямо: немає жодних доказів будь-якого українського геноциду проти етнічних росіян. Тим не менш, Путін заявив такі твердження у своїй промові [34].

Протягом останніх кількох місяців, коли світ спостерігав за російськими військовими навчаннями та нарощуванням сил поблизу українського кордону, занепокоєння щодо російського вторгнення ставало все більш поширеним. Ще у 2008 році російські дипломатичні заяви стверджували про зростання українського

ультраправого екстремізму та фашизму та висловлювали необхідність денацифікації України та вирішення ймовірних порушень прав людини щодо російськомовних етнічних груп. Це було за роки до того, як протести на Євро-Майдані рішуче приєднали Україну до ЄС, а не до росії. Обґрунтування Путіна для вторгнення в Україну кипіло роками [33].

Під час протестів на Євромайдані в 2013 році росія звинувачувала в насильстві в основному ультраправих українських екстремістів і Захід у появі екстремізму в Україні. Відтоді звинувачення України в тому, що вона є державою, керованою та контрольованою неонацистами, стало стандартним російським наративом. Росія звинуватила неонацистів у підбурюванні протестів і поклала на них відповідальність за розгортання збройного конфлікту на південному сході України. Міністерство закордонних справ росії продовжувало звинувачувати так званих «неонацистів і українських екстремістів» у насильстві під час збройного конфлікту після 2014 року. Ці звинувачення з часом зменшилися, лише щоб знову спливати в обґрунтуванні росії для вторгнення в Україну в 2022 році. Важливо, що хоча такі заяви про відродження фашизму в Україні були широко дискредитовані за кордоном, вони були широко сприйняті в росії, де вони були сильно популяризовані всюдисущими підконтрольними Кремлю ЗМІ [36, с.92].

Звинувачення в тому, що Україна порушує права людини своїх мешканців (особливо етнічних росіян), схожі з заявами про неонацизм. Хоча спорадично звучали до протестів на Євромайдані, вони стали стандартним наративом із початком збройного конфлікту на південному сході України в 2014 році. Насправді часто згадки про зростання нацизму тісно пов'язані із заявами про посилення насильства та людських порушення прав. Наприклад, одна заява від вересня 2014 року описує порушення прав людини в Україні як такі, що призвели до «масової загибелі цивільного населення» через «зростаюче поширення радикальної, передусім ультра-націоналістичної, неонацистської ідеології». Після бойових дій 2014 року росія постійно звинувачувала Україну в агресії та різних порушеннях міжнародного права. Цікаво, що росія не звинувачувала Україну ні в плануванні, ні в здійсненні геноциду аж до безпосереднього передування нападу 2022 року. Це відображає те, що

зробила росія під час вторгнення до Грузії у 2008 році, коли вона спочатку висунула звинувачення в серйозних порушеннях прав людини, а потім звинуватила в геноциді на початку вторгнення [30].

Ці типи виправдань не є новими для країни-агресорки – офіційні особи висували подібні звинувачення та заяви до та під час військових операцій росії в грузинській війні 2008 року. У той час країна звинуватила режим грузинського президента Міхеїла Саакашвілі у скоєнні жорстоких злочинів і стверджувала, що втручається, щоб врятувати життя, запобігти геноциду та захистити російських громадян, які проживають у Грузії. Росія активно використовувала свою пропаганду, щоб знищити опозицію, ввести грузинське населення в оману та утримати Грузію від вступу до ЄС та формування незалежної міжнародної політики. Однак не було жодних доказів геноциду з боку грузинського уряду напередодні вторгнення росії. На жаль, під час п'ятиденного конфлікту було вбито 228 цивільних осіб з Грузії, не було жодних доказів того, що грузинські війська намагалися навмисно націлити на них. Серед додаткових втрат у цьому конфлікті – 170 військовослужбовців і 14 поліцейських з Грузії та 67 російських військовослужбовців [36, с.130].

Схожість між двома конфліктами про вторгнення було зумовлене політичними цілями кремля, а не матеріальною безпекою. З моменту свого виступу на Мюнхенській конференції з безпеки 2007 року Путін постійно наполягав на нагальній необхідності протистояти подальшому розширенню НАТО на схід як на імперативі національної безпеки.

Другою мотиваційною силою дій Путіна в 2008 і 2022 роках є виживання режиму. Тут слід підкреслити взаємозв'язок внутрішньої та зовнішньої політики, Путінські війни – це продовження внутрішньої політики. Окрім загальної параної, яка впливає з «кольорових революцій», які відбулися по всьому регіону в 2000-х роках, він також довго боявся економічного розвитку та демократичної зарази, що надходить із Грузії та України. З 2005 по 2007 рр. економічне зростання Грузії становило в середньому 10,5% на рік. Для порівняння, наприкінці 2021 р. безпосередньо перед вторгненням у 2022 році ВВП України зріс на 5,9% у річному обчисленні в четвертому кварталі 2021 року порівняно з 2,7% у попередньому кварталі. Економіка

як Грузії, так і України перебувала на підйомі безпосередньо перед їхнім вторгненням. Таким чином, виглядає так, ніби росія побоюється, що Грузія та Україна можуть забезпечити процвітання та можливості своїм громадянам поза системою російського альянсу, що, у свою чергу, також може потенційно перевершити те, що росія може запропонувати своєму власному народу. У результаті, намагаючись перешкодити демократичній Грузії та Україні стати більш економічно інтегрованими із Заходом, країна-агресор вдалася до ворожих дій [33].

Іншим джерелом занепокоєння російського режиму є наслідки демократії в так званому «ближньому зарубіжжі» росії. Путін довгий час намагався стримати його поширення в регіоні, що стало мотивуючим фактором для обох вторгнень. Натомість Путін спробував скористатися поняттям «русский мир» – етнокорпоративістською моделлю неоімперської автократії. Проте процвітаючі демократичні альтернативи біля кордонів росії кидають символічний виклик цьому наративу. І навпаки, нестабільні Грузія та Україна підтверджують наратив про те, що вестернізація призводить до трагедії. У росії свіжі спогади про хаос і нестатки «диких 90-х». Проте, всупереч кремлівським наративам, процвітаюча та демократична Грузія та Україна свідчать про те, що вестернізація можлива не лише в Євразії, але, можливо, також, що поганий досвід росії є складнішим, ніж передбачає державний наратив [29].

Слід також серйозно розглянути бажання Путіна змінити режим у Грузії та Україні. Загальновідомо, що ще у 2008 році міністр закордонних справ росії Сергій Лавров вимагав відсторонення від влади тодішнього президента Грузії Михайла Саакашвілі. Те ж саме сталося 25 лютого 2022 року з Україною, коли Путін закликав українських військових повалити уряд як передумову для мирних переговорів.

Але, тим не менше, під час війни в Грузії світ заклав очі на ті страшні події і допустив анексію суверенних територій Грузії. Цим самим дозволив росії й надалі проводити такі війни, які супроводжуються вбивствами, суцільною пропагандою та незаконною окупацією територій інших суверенних держав.

Тож, цивілізований демократичний світ зараз, здається, розплющив очі. Світ став більш об'єднаним і більш згуртованим у підтримці українців, зміцнюючи

Україну та надаючи все необхідне. Росія тим часом вже ослаблена та деморалізована. Але війни можна було взагалі уникнути, якби Захід вжив більш рішучих дій набагато раніше.

2.3. Особливості поширення російської пропаганди в українському медіапросторі після 24 лютого 2022 року: цільова аудиторія та основні канали поширення

Цинічна брехня, розпалювання ненависті та нетерпимості, заклики до насильства та використання широкого кола каналів і агентів в Україні є ознаками російської пропаганди в українському інформаційному полі протягом десятків років.

Можна не сумніватися: йдеться не про поодинокі випадки чи короточасні акції, а про тривалу, заздалегідь сплановану, комплексну та послідовну інформаційно-психологічну операцію, спрямовану на розпалювання та виправдання насильства на Сході України [37].

Прокремлівська пропаганда в Україні змінюється. Після вторгнення росії в 2014 році в країні важче вихвалити Путіна, тому сьогодні кремль і його ставленики зосереджені не так на підтримці росії, а більше на тому, щоб Захід виглядав так само погано.

Ці зусилля спираються на низку конспірологічних тем дезінформації, включаючи експерименти біолабораторій США на нічого не підозрюючих українцях, моторошного лакея фінансиста-мільярдера Джорджа Сороса, який таємно контролює уряд, і МВФ, який приходять на священні сільськогосподарські землі України [38].

Європейський Союз також є популярною метою. Джерела, пов'язані з кремлем, зазвичай представляють ЄС як «жадібного кредитора» та поширюють неправдиві твердження, що Україна торгує більше з росією, ніж з країнами-членами ЄС.

Ці розповіді походять із безлічі джерел. ЗМІ, які поширюють дружні до кремля наративи дезінформації, можна знайти як у традиційних українських медіа, так і в екосистемі онлайн-медіа країни. Важливо те, що джерела можуть бути відкрито

пов'язані з кремлем, але також можуть просто прагнути підірвати програму реформ в Україні [39].

Люди, які дивилися проросійські українські телеканали, пов'язані з найближчим українським соратником президента росії Володимира Путіна Віктором Медведчуком, майже вдвічі частіше довіряли антизахідним наративам дезінформації.

Але хочеться зазначити, що з початком повномасштабного вторгнення росії в Україну та окупацією вже Херсонської, Запорізької, Харківської областей у 2022 році, російські сили діють за таким же принципом як у 2014 році. Вони погрожують журналістам і вимагають, щоб вони поширювали прокремлівські погляди. Ті, хто відмовляється, вимушені згорнути свою діяльність [38].

Стратегія заміни українських ЗМІ прокремлівськими включає в себе захоплення радіовишок і відключення доступу до національних українських новинних програм в районах, контрольованих російськими військами. Замість цього включаються сигнали проросійських передач.

Яскравим прикладом та доказом цього є те, що російські окупаційні сили на базі захопленого приміщення «Суспільного телебачення» у Херсоні відкрили місцевий телеканал «Таврія». Призначена російськими військовими так звана «заступниця голови військово-цивільної адміністрації» окупованої частини Херсонщини Катерина Губарева додала, що телеканал «протидіятиме» українським ЗМІ.

Крім того, у Херсоні продовжує мовити телеканал «ВТВ Плюс», який раніше тісно співпрацював із Володимиром Сальдо, якого окупанти призначили «керувати» Херсонщиною.

Після початку окупації частини півдня України росія поширила на захоплені населені пункти Херсонської області мовлення своїх телеканалів «Перший кримський» та «Крим 24». Як зазначається на сайті останнього, команда каналу також запустила окремий так званий «інформаційний» проєкт «Херсон 24» [40].

Головний наратив, який просувають російські медіа на окупованій території Херсонщини, не змінився. ЗМІ навпаки намагаються переконати місцевих жителів, що нібито «росія тут назавжди». Пропагандисти розповідають місцевим жителям

захоплених територій про гуманітарну допомогу, великі пенсії. Багато розповідають про Крим, який вісім років добре живе. Розповідають про силу російської армії, яка може збивати тисячі «Байрактарів» та знищувати «Хаймарси». Адже головна мета такого контенту – зробити так, щоб люди перестали шукати і сприймати об'єктивну інформацію.

Якщо розглядати Мелітополь Запорізької області, який також був незаконно окупований росією, то там з 1 серпня розпочав роботу новий, створений російськими окупаційними силами, телеканал «ЗаТВ». Як повідомляє Центр журналістських розслідувань, нове «медіа» запустили на базі мелітопольського каналу «МТВ+». Цей канал належить Євгену Балицькому, колишньому народному депутату України, якого окупанти призначили «керівником» так званої «адміністрації Запорізької області». «МТВ+» транслиував російські канали та виправдовував російську агресію.

Також, за інформацією, куратором запуску нових проросійських ресурсів на окупованій території Запорізької області є росіянин Олександр Малькевич, генеральний директор телеканалу «Санкт-Петербург», член Громадської палати Росії і фіналіст конкурсу «Лідери Росії», який патрує заступник голови адміністрації президента РФ Сергій Кирієнко [41].

В Маріуполі вся система ЗМІ, яка діяла до 24 лютого в місті – повністю зруйнована. Спричинено це тим, що 90% медіа корпоративні належали Рінату Ахметову, вони припинили своє існування через рішення Ахметова припинити свій медійний бізнес. Всі, хто був залучений в цьому бізнесі, виїхали з Маріуполя. Вони не працювали в окупації.

Але в Маріуполі ті, хто залишився і пішов на співпрацю з окупантами, займаються розвитком телеграм-каналів і місцевого телебачення. Також «завозяться спеціалісти з росії», залучають людей з окупованого Донецька.

В Маріуполі зараз з'являється дуже багато російських блогерів, які роблять короткі, але дуже якісні технічно відео про відбудову Маріуполя. Вони примудряються зняти місто так, що не видно руйнації, а тільки вцілілі об'єкти і те, що відбувається у місті. Красива картинка виходить, і таких блогерів останнім часом дуже багато.

Також у Маріуполі досі працюють «пересувні телевізори», які ретранслюють центральні російські телеканали. Окрім нарративу про те, що нібито «росія тут назавжди», російські ЗМІ також просувають тезу про те, що нібито «Україна зруйнувала Маріуполь, а росія все відбудує» [45].

З початком повномасштабного вторгнення росії на суверенну територію України, російські зусилля з дезінформації в Україні настільки масштабні, що тепер вони включають гіперлокальну мережу «Телеграм», яка викидає дезінформацію, налаштовану на резонанс в окремих містах окупованої України.

Канали, які є анонімними, використовуються для «легітимізації окупації конкретних сіл і міст і встановлення контролю над інформаційним середовищем. Телеграм-канали містять російську пропаганду та мають назву міста, для якого вони є джерелом «новин». З 24 лютого зареєстровано щонайменше сотні таких телеграм-каналів, більшість з яких розташовані в містах під Києвом.

Телеграм-канали зосереджені на дискредитації України та її керівництва, зокрема мерів та обласних адміністрацій. Пропаганда, яка поширюється на каналах, висвітлює російські військові перемоги та демонізує українську армію. Також телеканали закликають українців евакуюватися на раніше окуповані частини Донецької та Луганської областей або в окупований Крим. Вони хвалять росію за надсилання гуманітарної допомоги та звинувачують українське політичне керівництво у спричиненні гуманітарної кризи. На думку росіян саме ці заходи спрямовані на опір окупованих територій: поширення дезінформації на цих територіях російськими джерелами може деморалізувати опозицію [43].

Країна-агресор вкладає серйозні ресурси у свої знамениті «фабрики ботів», що вважаються звичним та улюбленим інструментом росії в інформаційній війні. Лише за перші два місяці повномасштабної війни СБУ знешкодила 10 російських ботоферм в Україні, зокрема у Києві, Харкові, Одесі та Запоріжжі.

Найбільшою наразі була ферма у Запоріжжі – вона мала майже 70 тис. фейкових акаунтів та більше 50 інтернет-спільнот у різних соціальних мережах, які поширювали проросійські меседжі або дезінформацію.

Як зазначає СБУ, ботоферма функціонувала в нежитловому приміщенні, до функцій власника приміщення входили підключення устаткування до інтернету, а також придбання та заміна SIM-карток. Безпосередньо адміністрування здійснювалось з території рф.

Під час проведення обшуку виявили 429 GSM-модулів, два апаратні комплекси керування модулями та понад 3 000 SIM-карток українських операторів зв'язку, які використовували для реєстрації акаунтів у соцмережах.

Ботоферми здатні нанести суттєву шкоду, розганяючи фейки, створюючи та посилюючи панічні настрої. Але уся робота ботоферм спрямована на досягнення цілей росії, тож українцям вкрай важливо не піддаватися на хитрощі ворожих інформаційно-психологічних операцій [42].

Пропагандисти рф у телеграм-каналах окупованого Криму поширюють фейки про начебто вчинені «звірства» українських військових на звільнених територіях Харківщини. Окупанти прагнуть залякати кримчан, щоб ті боялися повернення півострова Україні.

Відтак у мережі ширяться байки, зрежисовані пропагандистами. На відео так звані «біженці» з Харківської області діляться своїми вигаданими бідами. На кадрах, де обличчя співрозмовників не показано, а лише їхні ноги, імовірні актори розповідають про те, начебто було добре в окупації. Звісно ж, імен ніхто з них не називає. Невідомі лише розповідають, як добре жилося за російськими законами, і лякають, які «жахи» чекають після приходу ЗСУ.

Не секрет, що окупанти залякують населення тим, що українці на звільнених територіях вішають та розстрілюють колаборантів. Боти масово ширять таке у месенджерах [41].

СБУ, Центр протидії дезінформації при РНБО та ще декілька державних відомств виступили зі спільною заявою про необхідність захисту інформаційного простору України від російських ворожих телеграм-каналів. До заяви українські держоргани оприлюднили список зі 100 каналів, роботу яких насправді координує кремль. Так, мова йде про:

- «Легитимный»
- «Сплетница»
- «Картель»
- «Резидент»
- «Наблюдатель»
- «MediaPost»
- «Женщина с косой»
- «Кріт СБУ»
- «НовостиХерсонщины»
- «КривойРог онлайн»
- «ЗЕландия»

В інформаційному просторі одеського регіону, за оцінкою експертів, телеграм-канали стали провідними каналами поширення новин. Проте, на відміну від офіційних ЗМІ, вони можуть зловживати своєю анонімністю, ставити швидкість подачі інформації над якістю, користуватися неперевіреними джерелами. За таких реалій команда Inforcrime Одеса щотижнево моніторить три популярні телеграм-канали Одеси: «Одесса как она есть», «Типичная Одесса», «Одесский фраер». За нещодавнім повідомленням Центру стратегічних комунікацій та інформаційної безпеки, двоє з цих телеграм-каналів мають причетність до спецслужб росії – це «Типичная Одесса» та «Одесский фраер». Найгучнішими кейсами розповсюдження дезінформації та фейків, за підсумками моніторингу Inforcrime Одеса, відзначилися саме ці два телеграм-канали [45].

У телеграм-каналі «Типичная Одесса» експерти Inforcrime Одеса визначили купу яскравих, на їхню думку, прикладів поширення російської пропаганди та намагання посіяти інформаційну «істерію» через публікацію постів із посиланням на цілком анонімні джерела інформації. Так за період моніторингу було зафіксовано 12 постів із попередженням про те, що представники військкоматів роздають повістки на вулицях Одеси. При цьому тільки в одному повідомленні було опубліковано фото, яке може підтверджувати цю інформацію. В інших випадках такі

повідомлення не містили жодних підтверджень та були отримані із анонімних джерел. У той самий час, у двох інших телеграм-каналах, які потрапили до моніторингу, подібної інформації за звітний період опубліковано не було. Це може вказувати на те, що телеграм-канал «Типичная Одесса» використовує емоційно чутливу тему із мобілізацією в Україні для деморалізації населення в Одеському регіоні [41].

Телеграм-канал «Одесский фраер» опублікував інформацію, яка містила перебільшення реальних даних, заявляючи про «величезні обороти наркотиків в Україні». До того ж, у публікації про рішення Печерського суду Києва щодо передачі активів чотирьох одеських готелів, які знаходилися у власності росіян, «Одесский фраер» припускається судження, яке подає, як факт, називаючи сам суд «кишеньковим», а його рішення «віджимом бізнесу». На іншому телеграм-каналі, «Одесса какая она есть», можна знайти приклад поширення чорного піару: пишуть про те, як «на Одещині силовики пресують стратегічне підприємство». Пост містить посилання на статтю, яка, проте, не містить фактичних доказів про корупційну складову у цій справі. Також у статті бракує балансу думок та коментарів сторону, яку обвинувачують у «пресингу». Такі публікації більше походять на «чорний піар», який не відповідає дійсності.

Окремими прикладами розповсюдження дезінформації є згадки про Одесу у російських телеграм-каналах. Після завдання ракетного удару по промисловим складам в Одесі 16 липня, російська пропаганда почала писати про враження «військових цілей», «об'єктів ЗСУ» та «ударах по оборонних об'єктах» в Одесі. Прокремлівські інформаційні ресурси намагалися переконати свою аудиторію у тому, що на складі в Одесі знаходилися боєприпаси [38].

Більше того, Нью-йоркська компанія NewsGuard, що вивчає та відстежує дезінформацію в Інтернеті, виявила 250 сайтів, які активно поширюють російську пропаганду про війну як за кордоном, так і в Україні.

Деякі такі сайти видають себе для незалежних аналітичних центрів або новинних агентств. Близько половини з них говорять англійською, інші говорять французькою, німецькою або ж італійською. Багато з цих порталів були створені

задовго до війни і не мали явного зв'язку з російським урядом, поки вдруге не почали повторювати кремлівські наративи.

Російські пропагандистські сили створюють так звані «Сплячі сайти» – це дезінформаційні вебсайти, які повільно збирають аудиторію з незвичайних, нейтральних повідомлень, а за допомогою відповідного часу переключаються на пропаганду та дезінформацію.

На тлі повномасштабної російської агресії мережі «Ютуб», «Тік-ток», «Фейсбук» і «Інстаграм», зобов'язали видалити російські пропагандистські канали RT і Sputnik зі своєї платформи. Але дослідники компанії NewsGuard помітила, що росія просто розмістила свою дезінформацію з інших акаунтів [39].

В додаток до цього, центр дезінформації, Європейська коаліція дослідників дезінформації, виявив, що якийсь відео-контент «RussiaToday» (RT) з'явився в соціальних мережах під новим брендом і логотипом. Логотип RT просто видаляється з відео, а контент розміщується на новому каналі ютуб, на який не поширюється заборона.

Але хочеться додати, що українці – це розумна нація і саме такий контент, який поширює російська пропаганда в українському медіапросторі, думаючи, що вони отримали нову й широку аудиторію, не завойовує серця та розум українців. Російські пропагандистські сили цим лише можуть заспокоїти російську чи прокремлівську громадськість.

РОЗДІЛ 3. ВИЯВЛЕННЯ ТА ПРОТИДІЯ РОСІЙСЬКІЙ ПРОПАГАНДИ ЯК ВАЖЛИВИЙ АСПЕКТ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ МІЖНАРОДНОЇ БЕЗПЕКИ

3.1. Методи виявлення та інструменти протидії російській пропаганді

Інформаційна війна росії проти України – це не просто фейки. Насправді це брехливі повідомлення, засновані на вигаданих чи перекручених фактах, що зараз швидше засмічують інформаційний простір, ніж безпосередньо впливають на свідомість українців[46].

У цьому легко переконатися, прочитавши добірку версій російської пропаганди про «реальні» події в Бучі. Від «постановок» української пропаганди до цілеспрямованого знищення українськими націоналістами людей з опозиційними поглядами, фактчекери нарахували з десятків російських пояснень, чому окупанти не винні у вбивствах мирних українців в окупованих містах. Розбиту бомбами Бородянку також оголосили «українським виробництвом». А 8 квітня 2022 року на російському телебаченні можна було спостерігати в прямому ефірі брехливі повідомлення щодо ракетного удару по вокзалі в Краматорську з написом «для дітей Донбасу», де начебто були знешкоджені всі «цілі». Незабаром після того, як стало відомо, що «мішенями» стали півсотні вбитих і понад сотня поранених мирних жителів, які чекали на евакуацію, окупанти оголосили про обстріл станції українськими військовими. Маріуполь, Чернігів, Харків так само, за словами рупорів кремля, були обстріляні українськими військовими, щоб звинуватити «визвольну армію» [49].

Російська брехня викликає дуже сильні емоції – злість, образу, ненависть, але й відчай. Ця брехня атакує саму реальність, намагаючись перевернути наш світ з ніг на голову. Британський письменник і медіа-дослідник Пітер Померанцев влучно сформулював її мету в назві своєї книги: «Нічого правдивого і все можливо». Це ідеальна ситуація для досягнення геополітичних цілей росії [47].

У звичайному житті ми рідко стикаємося з такою брехнею, тому що всі люди чи організації, з якими ми маємо справу, зазвичай дбають про свою репутацію і

розуміють, що їм доведеться відповідати за свої слова. У росії немає репутації, немає відповідальності, немає кордонів, немає правил.

Механізми та ідеологія російської брехні давно досліджені та описані в літературі та публіцистиці. Усе, що росія сьогодні говорить про свою агресію проти України, не є чимось новим – наприклад, стратегія спростування після звірств у Бучі повторює стратегію росіян, щоб зняти з себе провину за збиття малайзійського літака в 2014 році. Російська брехня діє як радіація чи хімічна зброя – навіть короточасний, непрямий, несвідомий контакт з нею може завдати шкоди психіці слухача, самопочуттю та бажанню до життя. Немає гарантованого захисту від неї, але є кілька хороших порад, які можуть допомогти запобігти або зменшити інтоксикацію:

– російській брехні не можна вірити ніколи, адже це набір неправдоподібних версій, які можуть суперечити одна одній. Наприклад, є безліч неправдивих версій катастрофи МН17, в яких стверджували, що його збив український винищувач, пілотований військовим льотчиком на прізвище «Дмитрій Якацуд». В той час, «Якацуд» – довільний набір букв, навіть віддалено не схожий на українське прізвище;

– російську пропаганду не треба раціоналізувати. Це брехня, яка не має логічного змісту, а наративи пропагандистів суперечать одні одному. На початку повномасштабного вторгнення росія казала, що «знищила повністю всю українську авіацію», а через 6 місяців каже, що українські винищувачі атакували Белгород чи склади з боєприпасами. Взагалі, ті, хто продукує російську брехню, не хочуть, щоб вона була єдиною і злипалася – навпаки, чим більше версій і чим більше вони суперечать одна одній, тим сильніше працює їхній продукт [61];

– росія постійно звинувачує Україну у тому, що вони планують робити і дивуватися цьому не варто. Взагалі звинувачувати когось – це щоденна практика для кремлівської верхівки та пропагандистів. Іноді російська брехня не дає результату, і звинувачення з'являються раніше, ніж набувають чинності. Щодо подій на Донбасі росія побудувала громіздку фальшиву структуру під кодовою назвою «Вісім років», щоб перекласти на Україну відповідальність за те, що вона та її союзники зробили з жителями українського регіону;

– постійні наративи кремля варто заперечувати, однак на практиці повністю вивести росіян на чисту воду неможливо, бо вони все одно залишаться на своїй цинічній брехні, не визнаючи правди і не перестаючи брехати далі. Чого варті їхні спроби скликати засідання РБ ООН через «провокацію України та спеціальну постановку з вбитим населенням в місті Буча»;

– є такі люди, наприклад, постійні глядачі російського телебачення або зовсім «аполітичні» українці, які не цікавляться новинами і дізнаються їх від знайомих. Таким людям, окрім спростувань, варто рекомендувати якісні джерела інформації, адже на зміну спростованій брехні прийде сотня нових, і на всіх не одружишся [62];

– варто не вникати в подробиці пропаганди та остерігатися конспірації. Саме цей прийом російської пропаганди вважається одним з найдієвіших інструментів російської брехні. Свого часу ця технологія зробила популярну плеяду проросійських телеграм-каналів, які адміністрували кремлівські спецслужби, що базувалися в Придністров'ї. Всі вони по-різному намагалися шукати ворога «не в кремлі, а на Банковій» [49];

Соціальні медіа, на сьогоднішній день, зарекомендували себе в ролі гарного джерела свіжих новин, і російське вторгнення в Україну не стало винятком: оскільки конфлікт триває, громадяни України використовують такі платформи, як «Твітер», «Фейсбук», «Тік-Ток», щоб показати світові, що таке розгортання на землі. Серед потоку достовірних повідомлень з'явилася хвиля оманливих новин і дезінформації – наративів, спрямованих на дискредитацію або заподіяння шкоди – пов'язаних із конфліктом [50].

Наприклад, Центр кіберполітики зазначає, що у російській пропаганді вони обов'язково бачать нову тактику дезінформації, новим є те, як ця тактика застосовується.

У 2017 році Генеральний директор «Фейсбук» Марк Цукерберг разом із командою створили інструмент за допомогою якого користувачі можуть перевірити, чи стежать вони за сторінками та обліковими записами, які були пов'язані з підтримуваними росією групами. Цей інструмент уже запущений, і ви можете самі

переконалися, чи будь-яка зі сторінок, які вам сподобалися, була створена Агентством інтернет-досліджень.

Ви можете знайти цей інструмент у довідковому центрі фейсбук і він покаже вам список різних сторінок, за якими ви стежите, які пов'язані з підтримуваною кремлем групою, а також коли ви поставили лайк і підписалися на неї. Ви також можете увійти за допомогою свого облікового запису інстаграм. Однак інструмент не повідомить вам, чи ділилися ви вмістом зі сторінок або навіть бачили його [51].

Саме цей додаток було створено у зв'язку з звинуваченнями, про перетворення мережі «Фейсбук» в майданчик для пропаганди.

Розгалужена мережа дезінформації, що походить з росії, намагалася використовувати сотні фейкових облікових записів у соціальних мережах і десятки фіктивних новинних веб-сайтів, щоб поширювати кремлівські розмови про вторгнення в Україну, повідомляє Голова компанії «Meta» Марк Цукерберг.

Компанія, яка володіє мережами «Фейсбук» і «Інстаграм», заявила у вересні 2022 року, що виявила та відключила операцію, перш ніж вона змогла завоювати велику аудиторію. Тим не менш, фейсбук заявив, що це була найбільша та найскладніша російська пропагандистська спроба з початку вторгнення [53].

В операції брали участь понад 60 веб-сайтів, створених для імітації законних новинних сайтів, включаючи газету The Guardian у Великобританії та німецьку Der Spiegel. Однак замість справжніх новин, які повідомляли ці ЗМІ, фейкові сайти містили посилання на російську пропаганду та дезінформацію про Україну. Понад 1700 фейкових акаунтів у «Фейсбук» використовувалися для поширення пропаганди серед аудиторії в Німеччині, Італії, Франції, Великобританії та Україні. Саме на цих фейкових веб-сайтах критикували Україну та українських біженців, підтримували росію та стверджували, що західні санкції проти Росії матимуть зворотний ефект [55].

Потім статті рекламувалися через безліч фейкових облікових записів і понад 60 веб-сайтів, включаючи фейсбук, інстаграм, телеграм, твітер і веб-сайт петицій Change.org, тоді як облікові записи соціальних мереж російських посольств в Європі та Азії також час від часу доповнювали вміст.

Операція, яка, за словами компанії «Мета», почалася в травні, була націлена насамперед на Німеччину, Францію, Італію, Україну та Сполучене Королівство.

Імітації веб-сайтів і використання багатьох мов ускладнювали зусилля з ліквідації великої мережі, хоча «Мета» змогла автоматично виявити багато підроблених облікових записів, сторінок і оголошень і вимкнути їх до того, як компанія почала масштабне розслідування пропагандистських зусиль, йдеться в повідомленні [47].

До речі, одна з поширених фейкових новин мала назву «Відео: розкрито фальшиву інсценізацію в Бучі!» Стаття, яка стверджувала, що Україна влаштувала різанину сотень українців в окупованому росіянами передмісті Києва, повідомляє Associated Press. Президент росії Володимир Путін також назвав звинувачення в Бучі «фейковими», хоча численні докази, зібрані правозахисними групами та журналістами, призвели до міжнародного засудження росії [57].

Але після того, як росія вторглася в Україну в лютому, компанії соціальних мереж намагаються боротися з безліччю підтримуваних кремлем теорій змови та неправдивих заяв про війну. Останніми роками компанія «Мета» зіткнулася з безліччю критики за нездатність належним чином боротися з поширенням дезінформації на своїх платформах, зокрема в 2016 році, коли дослідники виявили, що росія використовувала фейсбук та інші основні соціальні медіа-платформи, щоб спробувати допомогти Дональду Трампу стати президентом. Генеральний директор мережі «Фейсбук» Марк Цукерберг визнав, що компанія допустила низку помилок у тому, як вона поводитися з фейковими новинами та іноземним втручанням протягом цього часу, і пообіцяв внести зміни, хоча компанія знову зазнала критики через те, як вона поводитися з дезінформацією під час виборів 2020 року. Фейсбук і твітер відключили інші операції, які поширювали антиукраїнські розмови та кремлівську пропаганду з початку війни [67, с. 25].

Окрім цього, українські журналісти активно тримають фронт протидії російській пропаганді, тому і створили Проект «BIRN Eyewitness Ukraine». По суті це нова веб-сторінка, на якій розміщені інтерв'ю з українськими журналістами, які розповідають про свій особистий досвід життя та роботи під час російського

вторгнення в їхню країну та про небезпеки, з якими вони стикаються. Війна вже виявилася смертельною для журналістів. За даними нью-йоркського Комітету захисту журналістів, під час висвітлення конфлікту наразі загинуло щонайменше 12 працівників ЗМІ, ще багато отримали поранення [56].

В додаток до цього, українські журналісти за допомогою проекту закликають міжнародні ЗМІ активно висвітлювати російське вторгнення, щоб протистояти пропагандистським наративам Москви та протидіяти пропаганді кремля закордоном і не зомбувати населення Європи.

Розв'язана росією проти України війна розгортається й у інформаційному полі за правилами так званої концепції постправди – коли до того, що ми бачимо і чуємо, є безліч запитань. З боку російської пропаганди відбувається дискредитація усього: фактів, статистики, експертної думки. Емоції переважають над раціональним мисленням, зводяться нанівець будь-які професійні стандарти комунікації, а точка зору стає важливішою за факт.

Директор французького Інституту IRSEM, що входить до складу Міністерства оборони Франції, звернувся до малодослідженої теми: як протистояти прокремлівській пропаганді [59].

Він виділив 25 способів протидії кремлівській пропаганді, які повинні захистити суспільство. Серед них були:

- підвищувати обізнаність про значущість проблеми;
- визнати, що існують заходи інформування, які використовують у своїх цілях упередження людей і знаходяться в проміжній зоні між інформаційною війною і військовими діями, такі як кібератаки, політична комунікація, втручання у вибори і дезінформація;
- активізувати вивчення цієї проблеми всіма зацікавленими сторонами, включаючи міністерства, університети, науково-дослідні центри та пресу;
- розробити програми для підвищення медіаграмотності населення;
- визнати обмеження такого інструменту, як викриття. Встановлення фактів необхідно, але самого по собі цього недостатньо. Особливо це правильно, з урахуванням того, що метою прокремлівської дезінформації є «розхитування

концепції об'єктивної реальності і навіювання сумнівів в самій можливості журналістської діяльності»;

- перекладати статті незалежних російських видань. Так можна продемонструвати, що RT і Sputnik не відображають повну картину представлених в Росії думок;

- використовувати новітні технології для автоматизації перевірки фактів і ідентифікації підбурювачів («тролів»), що діють в інтернеті;

- відстежувати фінансування «антиєвропейської пропаганди» [60].

Російська пропагандистська машина використовує своїх «журналістів» у війні. Спецслужби контролюють кожен випуск новин в росії та режисують кожен сюжет, який стосується війни. Відтак, вас можуть використати в російській пропаганді, навіть без вашого відома. Більше того, комунікація з пропагандистами може загрожувати вашому життю. Тому хочемо виділити декілька ключових порад, за допомогою яких люди, особливо на окупованих територіях, можуть протистояти пропаганді ворога та прискорити нашу перемогу:

- в жодному разі не давайте коментарі російським журналістам, які намагаються витягнути інформацію з мирного населення для майбутніх пропагандистських роликів вже з перекрученими фактами;

- відпишіться від усіх російських друкованих видань, соцмереж, телеграм-каналів та соціальних сторінок російських журналістів;

- фільтруйте інформацію, яку споживаєте;

- за можливості повідомляйте українським Збройним силам про помічених пропагандистів, чим вони цікавилися, яке медіа представляють звідки і куди прямують [68].

На сьогоднішній день російські пропагандистські сили заповнили окрім своєї країни й інший цивілізований світ. Тому країни, міжнародні організації вимушені були виділяти величезні кошти на протидію російській пропаганді та задля підтримки міжнародної безпеки. І робили вони це ще за декілька років до повномасштабного вторгнення росії в Україну.

Зазначається, що з 2019 року Європейський Союз виділяє більше коштів і більше кадрів на боротьбу з російською пропагандою. 2018 року з цією метою було виділено 1 млн євро, наступного року – 5 млн євро. Група, що бореться з російською дезінформацією, раніше налічувала кількох людей, 2019 року її штат збільшиться до 50 осіб.

Також ЄС заявив, що боротьба з дезінформацією та пропагандою в співпраці ЄС із світовими технологічними велетнями, на кшталт мереж «Фейсбук», «Гугл» чи «Твіттер», повинна здійснюватися масштабніше та потужніше. На наявність цілої низки слабких сторін у цій сфері за кілька місяців до вирішальних європейських виборів вказує Єврокомісія.

Більше того, ще у 2015 році Європейський Союз склав план протидії російській пропаганді, який діє досі [66].

Згідно з документом, ЄС протистоятиме «позитивною» інформацією, підтримкою ЗМІ та підвищенням популярності Євросоюзу на пострадянському просторі. Окрім того передбачено викриття дезінформації, яка надходить з-за кордону. Для координації роботи створили нову службу StratComTeam, яка має надавати підтримку делегаціям ЄС в країнах Східної та Центральної Європи. Сайт EUvsDisinfo.eu є інформаційним продуктом продуктом служби EastStratComTaskForce, де може оприлюднюватися інформація про всі виявлені приклади дезінформаційних атак росії.

Використання та зловживання засобами масової інформації зіграло важливу роль у кардинальних політичних, економічних і пов'язаних з безпекою подій у країнах на східному кордоні ЄС. Також передбачається розвиток спеціалізованих комунікаційних засобів за пріоритетними напрямками, які будуть в розпорядженні політичного керівництва ЄС [68]. Інформацію поширюватимуть російською та іншими місцевими мовами, щоб громадяни могли легко зрозуміти, що політичні та економічні реформи, які пропонує ЄС, з часом позитивно вплинуть на їхнє повсякденне життя.

Окрім міжнародних сайтів, існують й українські, які спеціалізуються на боротьбі з пропагандою, особливо російською. Серед них:

- AtlanticCouncil по боротьбі з дезінформаційними атаками Росії;
- польський сайт ОКО.press по боротьбі з дезінформаційними атаками;
- сайт «Могилянської школи журналістики» НаУКМА по боротьбі з дезінформаційними атаками Росії – StopFake [72].

На сьогоднішній день, Україна ефективно протидіє російській дезінформації. За словами Секретаря РНБО України Олексія Данілова, росія працює за лекалами нацистської Німеччини, розповсюджуючи у світі «брехню, брехню і ще раз брехню», вкладаючи в інформаційну війну мільярди доларів. Водночас, заявив він, Україна перемогла на інформаційному фронті, який не менш важливий, ніж поле бою.

А співробітник зі зв'язків з громадськістю Посольства США в Україні Роберт Пост підкреслив, що росія використовує брехню як «основний інструмент» масштабної пропаганди. За його словами, країни G7, зокрема, США, разом із українською владою активно борються з російською пропагандою та дезінформацією.

Керівниця групи проєктів з демократичного врядування ПРООН в Україні Олена Урсу, з-поміж іншого, зазначила, що рф поширює «шкідливі гендерні стереотипи» щодо українок з дітьми, які виїхали за кордон. Більше того, Олена Урсу зазначила: «Ми розвиваємо медіа-грамотність населення та приділяємо велику увагу навчанню суспільства інформаційній гігієні» [70].

Але якщо ви отримали повідомлення з інформацією, критично важливо те, наскільки вона перевірена. Перш, ніж їй довіряти, слід зробити такі речі:

- дізнатися джерело походження – воно офіційне та надійне? Чи це просто «свідок», анонімний «чиновник» або ж узагальнене посилання на «ЗМІ».

- не поспішати довіряти сенсаційній інформації – чим більш вона такою є, тим ретельніше треба її перевіряти.

- скористатися формулою «бачу-казали-припускаю». У ній найбільш надійна та інформація, яку ви «бачили». Вже інше питання, чи достатньо у вас компетенції її оцінити. Те, що хтось бачив – менше варто довіри. І зовсім не варта уваги та інформація, яку хтось «припускає» [71].

Тож, фронт протидії та виявленню пропаганди діє не тільки в Україні, а й за її межами. Світ згуртувався, проаналізувавши свої минулі помилки. Міжнародні організації почали витрачати величезні гроші на підтримку медіа грамотності, на розробку нових технологій задля протидії російській пропагандистській силі. А Україна, яка наразі потерпає від сусіда-терориста, тримає оборону не тільки на полі бою, а й в інформаційному середовищі.

3.2. Контрпропаганда та державна інформаційна політика України як інструмент об'єктивного внутрішньо та зовнішньополітичного інформування

Інформація та інформаційні технології породили явища, які приймаються як інструменти впливів і досягнення коротко- і довгострокових цілей різними суб'єктами цих впливів (держава, корпорації, інші організації тощо).

Інформаційні впливи на досить широкі аудиторії пов'язані, перш за все, з масовим суспільством і масовою свідомістю, психологічним та нейролінгвістичним програмуванням та рядом інших аспектів. Інформаційні війни стали глобальним явищем інформаційного суспільства як вид сучасного протистояння в різних сферах, де головну роль відіграє передача інформаційних структур, повідомлень, наративів, споживаних суспільствами.

У контексті розгортання та перебігу інформаційних воєн одним із дієвих спільних інструментів є контрпропаганда, яка тісно пов'язана та застосовується у відповідь на пропагандистську діяльність. Аналітики і теоретики вважають контрпропаганду продовженням пропаганди, але з протилежним значенням [74].

Взагалі якщо розглянути поняття контрпропаганда, то це невід'ємна частина рекламної діяльності, система заходів, яка є сукупністю засобів, прийомів і способів, спрямованих на знешкодження і викриття пропаганди політичних опонентів з метою запобігання можливим негативним наслідкам щодо політико-пропагандистської діяльності.

За змістом контрпропаганда також відповідає концепції інформаційної політики держави, яка окреслює цілеспрямовану діяльність, спрямовану в різних

сферах життя суспільства. Нещодавно в цьому аспекті досягло найбільшого розвитку поняття стратегічних комунікацій як системного спілкування, спрямованого на встановлення довгострокових відносин між державами, урядовими та неурядовими організаціями, різними аудиторіями, які допомагають досягати відповідних цілей. Відповідно, суттєвий зміст контрпропаганди, як і пропаганди, включається в більш сучасний інструментарій розуміння системи зв'язків інформаційно-комунікаційних процесів внутрішньої та зовнішньої політики та міжнародних відносин [73].

І пропаганда, і контрпропаганда є зброєю інформаційно-психологічної війни, тобто протистояння сторін, що виникає внаслідок конфлікту інтересів і здійснюється шляхом цілеспрямованого впливу на свідомість опонента (народу, колективу або індивіда) для його когнітивного придушення і подання, а також за допомогою застосування заходів інформаційно-психологічного захисту від такого впливу [76].

Суть контрпропаганди – активні дії, які розкривають хибність пропаганди опонентів, які поширюють негативно критичну інформацію. Головні принципи контрпропаганди – наступальність і послідовність. Завданням контрпропаганди є формування стійкої громадської думки як імунітет до пропаганди суб'єктів, що поширюють негативно критичну інформацію.

На законодавчому рівні функціонування контрпропаганди за своєю суттю входить до системи законодавчого та нормативного забезпечення та вирішення питань, що стосуються питання інформаційної та кібернетичної безпеки, інформаційної політики та інших дотичних питань, які спрямовані на упередження та протидію деструктивним впливам в інформаційному просторі та національній безпеці держави в цілому [77].

Інформаційна війна найвужчим способом поєднується як з пропагандою, так і з контрпропагандою. Вони здійснюються через інформаційно-психологічний вплив на свідомість громадян, метою яких є зміна світогляду, системи цінностей, моделі поведінки, моральні, духовні цінності, нав'язування чужої культури, вкидання та фальсифікація інформації.

Так, в умовах інформаційної війни однією із ефективних технологій є, наприклад, знищення механізмів традиційної самоідентифікації (етнонаціональної,

культурної, конфесійної тощо) шляхом розробки штучних варіантів ідентифікації, зокрема «мультикультурна ідентичність в інформаційному просторі». Найбільш універсальною технологією, яка активно використовується в процесах, пов'язаних з масовою комунікацією і впливає на колективну свідомість суспільства, є генерація та поширення певних зображень, як думають насамперед сучасні суспільства в образних формах [75].

Під час військових операцій слід дотримуватися інформаційної тиші або стриманості. Дана технологія ведення інформаційної війни є важливим компонентом, тому що у ворога відсутні будь-які дані та приводи для маніпуляцій та пропаганди. Міністерство оборони України на початку повномасштабного вторгнення росії, попросило громадян дотримуватися інформаційної тиші та не розповсюджувати непідтверджену інформацію Генеральним штабом Збройних сил України. Ворог, а саме росія, яка будує інформаційні кампанії, побудовані на пропаганді, дуже чутлива до нашої інформації у мережі Інтернет, завдяки якій вона створює пропагандистські ролики або ж атакує українські міста, села та позиції наших військових.

В контексті інформаційної війни, зумовленої розвитком інформаційно-комунікаційних технологій, потенціал формування інформаційної політики держави і стратегічних комунікацій за допомогою контрпропаганди виріс тому, що багато країн надають великого значення інформаційній безпеці та боротьбі з фейками та недостовірною інформацією у власних інфопросторах.

Слід зазначити, що українська влада також займається контрпропагандою. По-перше, це StopFake – волонтерський інтернет-проект, який було створено в березні 2014 року для виявлення помилкової інформації про Україну та інші країни. Тепер даний проект має свій ютуб-канал, де налічує понад 1 млн підписників. Головною метою проекту активісти називають спростування і перевірку спотвореної інформації та пропаганди про новини в Україні, які поширюють через ЗМІ. За словами учасників, їх групова діяльність спрямована на збереження самостійної та незалежної України [79].

В той же час, аби запобігти інформаційним атакам на Україну, було спеціально створено Міністерство інформаційної політики, яке вже діє з 2014 року. Саме

Міністерство інформаційної політики у 2015 році створило проект під назвою «Інформаційні війська України». Мета інтернет-проекту полягала в тому, щоб спонукати користувачів соціальних мереж на донесення достовірної інформації та на боротьбу з російською пропагандою.

Так само був створений український телеканал UATV, який працював через супутники AMOC-3, AZERSPACE -1, GALAXY -19 та власний ютуб-канал.

З урахування прямого повномасштабного конфлікту, спричиненим вторгненням росії в Україну та масовим поширенням дезінформації та наповненням українського інформаційного простору фейками та пропагандою, в Україні запровадили режим єдиної інформаційної політики в умовах воєнного стану в країні. Керівництво країни запровадили даний режим, з метою донесення до громадян України правдивої та перевіреної інформації про війну. Згідно цьому, було об'єднано усі національні канали українського телебачення та запущено в ефір інформаційний загальноукраїнський марафон «Єдині новини», де журналісти доносять до глядачів лише достовірну та перевірену інформації, підтвержену Генеральним штабом Збройних сил України [80].

Також українська влада у 2017 році заблокувала російські соціальні мережі, а саме Однокласники, ВКонтакте, Яндекс. На той час влада хотіла позбутися російського впливу в інфопросторі на українців. Але з початком повномасштабного вторгнення українська влада зняла блокування до російської соціальної мережі. Як заявив радник міністра внутрішніх справ України Вадим Денисенко, такі дії допоможуть прорвати блокаду в інформаційному просторі, в якій зараз знаходяться жителі росії. Адже вони наразі не знають достовірної інформації про втрати їхньої армії на фронті, а українці будуть до них цю інформацію доносити.

З початком повномасштабного вторгнення російської федерації, українська контрпропаганда будується лише на правдивих фактах. Адже росія вибрала просування своєї терористичної пропаганди на фальшивих та змонтованих фактах [82].

Президент Зеленський ще на початку війни заявив, щоб українці масово поширювали правдиві факти про жорстоку війну росії як на простори цивілізованого демократичного світу, так і на росію. Адже кожен повинен знати правду.

Українська контрпропаганда побудована також на «м'якій силі». Майже щодня ми бачимо виступи українських зірок за кордоном, які завдяки своїм благодійним концертам доносять до людей правду. Футбольні українські команди завдяки своїм виступам на міжнародних футбольних чемпіонатах виступають в ролі дипломата «м'якої сили». Більше того, під час війни українські кінокомпанії знімають фільми, які стають номінантами на міжнародні премії, відомі українські блогери та ведучі знімають відео-ролики про війну в Україні та поширюють їх у світ.

Ще з початку повномасштабної війни найкращою українською контрпропагандою проти росії вважається гумор. На тлі ракетних ударів по містах, народ України в змозі підтримувати моральний бойовий дух, створюючи так звані «меми», де висміюють російську владу та російську армію. Вистачає лише декількох хвилин після чергової невдачі росіян, українці починають жартівливу контрпропаганду. Саме гумор надихає, підтримує та мотивує українців під час війни [81].

Щоденні виступи Володимира Зеленського теж можна назвати ключовим інструментом контрпропаганди. Президент України, виступаючи як у соціальних мережах, так і перед іноземними законодавчими органами, привертає значну увагу суспільства та міжнародної підтримки українському опору. Так само, Зеленський у своїх виступах може використовувати прихований гумор та висміювання росіян, знаючи, що у кремлі його виступи теж дивляться. Такими діями він показує, що влада та український народ не боїться російського диктатора та його армію.

Протидія російській пропаганді з боку України діє під час виступів постійного українського представника в ООН – Сергія Кислиці. Завдяки його дипломатичним промова, світ дізнається правдиву інформацію щодо війни та розвінчуються неправдиві факти про Україну. Саме рішучість Сергія Кислиці спонукає до більш рішучих дій членів ООН та виключення росії, як країну-терориста з усіх структур міжнародної організації [81].

Українська контрпропаганда в умовах воєнного стану в країні, побудована на зневажливому ставленні до російській військових, їхню некомпетентність, ницість та непрофесіоналізм. Хоча, з іншого боку, не потрібно недооцінювати російську армію та всіх її солдат, адже серед них знайдуться і професійні льотчики, танкісти, і професійні зенітники. Даний факт визнають в українському командуванні, але для населення створюють пропаганду зневажливого ставлення, спрямовану на формування абсолютного несприйняття українцями російської армії.

Воєнний стан в країні – це час, коли треба показати, що пропаганда може мати як деструктивний, так і конструктивний вплив в залежності як цю пропаганду використовувати.

З початку повномасштабного вторгнення російської армії, українці почали видумувати та давати кумедні прізвиська солдатам ворожої армії через їхні дії в Україні. Російських солдат порівнювали не тільки з тваринами, а й давали національні імена, наприклад, «Ванька» [81].

Взагалі Іван вважається традиційним російським іменем. Але через неповагу до ворога, українці переробили це ім'я в більш зневажливу форму «Ванька», яке асоціюється з «традиційним» солдатом російської армії.

Водночас, солдати «другої армії світу» отримали в Україні порівняння з потворами – «Свинособаками». Взагалі це слово запозичене з німецької мови і вважається сильною образою та приниженням. Дане слово використовували в давні часі, коли розділяли тварин на чистих та нечистих, якими вважалися собаки та свині. Російські солдати за декілька місяців повномасштабної війни встигли прославитися своїми витівками на фронті та українських містах та селах, тому отримали відповідне прізвисько [82].

Впливово діє ІТ-армія України, яка була створена після повномасштабного вторгнення росії. Вона не тільки захищає наш кіберпростір, запобігає поширенню російської пропаганди в український інформаційний простір, а й в змозі поширити контрпропаганду України на російській інформаційний простір, особливо на державні телеканали, створити сотні кібератак та зламати бази даних російських державних сайтів та ключових підприємств.

Наразі, медіаграмотність серед українців є одним із ключових завдань, над який щоденно працює Міністерство культури та інформаційної політики України. Медіаграмотність українців сьогодні має стати базовою навичкою серед українського населення під час війни з росією. Тому максимально ефективно працює національний проект, розроблений Міністерством інформаційної політики – «Фільтр». Його створили ще у 2021 році з метою об'єднати зусилля держави, міжнародних організацій, громадського сектору й медіаспільноти, щоб покращити медіаграмотність українців. За словами Міністра культури та інформаційної політики Олександра Ткаченко, медіаграмотність має стати ключовим елементом національної безпеки держави [80].

Згідно з Указом Президента у 2021 році було створено Центр протидії дезінформації в РНБО. Основні функції даного центру є:

- протидія загрозам національній безпеці та інтересам України і інформаційній сфері;
- надання інформації безпеки України;
- протидія пропаганді та проведення дезінформаційних кампаній;
- запобігання маніпуляцій громадською думкою населення [82].

Загалом влада має законне право контролювати інформаційний потік під час війни. Але Україна після повномасштабного вторгнення росії, не запровадила повну військову цензуру, однак запровадила спільний інформаційний марафон новин, що об'єднало значну частину телебачення та радіомовлення. У спільних марафонах військові експерти та державні діячі прагнуть мовити єдиним голосом. Але трохи з'явилися обмеження для журналістів, які інформують аудиторію. Представники командування армії, президент, Міністерство Оборони, РНБО не раз вже застерігали ЗМІ та блогерів щодо висвітлювання подій на фронті та наслідків російських ударів та закликали користуватися виключно перевіреною та підтвердженою інформацією аби не нашкодити інформаційній безпеці держави та національній безпеці загалом [79].

Тож, сама технологія політичної контрпропаганди відіграє ключову роль у протидії та завчасному попередженні пропаганди опонента. Україна показує

захищеність інформаційного простору на достатньо високому рівні, хоч вдосконалення завжди потрібні.

3.3. Міжнародно-правові важелі притягнення російського керівництва до відповідальності за пропаганду в контексті порушення основ міжнародної безпеки

Міжнародний кримінальний суд проводить розслідування та, якщо це виправдано, судить осіб, звинувачених у найтяжчих злочинах, що викликають стурбованість міжнародної спільноти та безпеки: геноцид, військові злочини, злочини проти людяності та злочин агресії. Як суд останньої інстанції, він прагне доповнити, а не замінити національні суди. Керується міжнародним договором під назвою Римський статут [83].

На відміну від Міжнародного суду ООН, який розглядає суперечки між державами, МКС займається переслідуванням окремих осіб. Юрисдикція суду поширюється на правопорушення, які сталися після 1 липня 2002 року, які були вчинені або в державі, яка ратифікувала угоду, або громадянином такої держави.

Суд бере участь у глобальній боротьбі за припинення безкарності і, за допомогою міжнародного кримінального правосуддя, Суд прагне притягнути винних до відповідальності за їхні злочини та допомогти запобігти повторенню цих злочинів. Суд не може досягти цих цілей самостійно. Як суд останньої інстанції, він прагне доповнити, а не замінити національні суди.

Перші міжнародні трибунали були створені в 1990-х роках для розслідування злочинів, вчинених військовослужбовцями, політиками та цивільними особами під час збройних конфліктів. Це стосувалося Міжнародного трибуналу з колишньої Югославії (ICTY) і Міжнародного кримінального трибуналу по Руанді (ICTR). Потім був створений Спеціальний суд для Сьєрра-Леоне (SCSL). Спеціальний трибунал для Лівану (STL), надзвичайні палати в судах Камбоджі (ECCC). ECCC і STL наразі існують. Трибунали звітують перед Радою Безпеки ООН.

Вже на сьогоднішній день, Міжнародний суд ООН у Гаазі зобов'язав росію припинити вторгнення в Україну, заявивши, що суд не побачив жодних доказів, які б підтверджували виправдання кремлем війни, що Україна здійснювала геноцид проти російськомовних на сході країни [86].

Через вісім місяців після початку війни, незважаючи на очевидні невдачі на фронті, асиметричну слабкість російської армії та безпрецедентні людські втрати в її лавах, Путін продовжує виношувати плани територіальної експансії в Україні та все частіше використовує тероризм як зброю. Спеціальний трибунал для росії має стати вираженням колективного бажання нейтралізувати загрозу з боку росії для всього цивілізованого світу.

У контексті військових злочинів росії в Україні та використання терору як інструменту ведення війни з'являється все більше доказів того, що росію слід визнати терористичною державою. Ініціатива створення Спеціального трибуналу з російських злочинів має сприяти закріпленню терористичного статусу російської федерації. Зло, яке йде від росії, не абстрактне – воно персоніфіковане. А Путін, Шойгу, Кадіров, Лавров та інші військові злочинці рф мають нести відповідальність за геноцид і теракти, здійснені російською армією в Україні. Але на даний момент перспектива прямого суду над ними дуже ефемерна. Однак створення спеціального трибуналу для росії з розробкою відповідної правової бази оптимізує питання визнання росії міжнародним терористом [86].

Актуальність Спеціального трибуналу зростає ще й через те, що в юридичному контексті росія не може бути притягнута до відповідальності в Міжнародному кримінальному суді (МКС), оскільки росія ще в 2016 році відкликала свій підпис під Римським статутом Міжнародного кримінального кодексу, яка трактує агресію як злочин. А МКС проводить судові розслідування лише щодо країни, яка ратифікувала статут.

Спочатку має бути створена відповідна правова база, щоб обійти російські бар'єри для можливого судового переслідування, наприклад, у контексті згаданого відкликання підпису під Римським статутом. Кремль довго і планомірно готувався до майбутньої агресії та багато зробив для пом'якшення міжнародної ізоляції. Реакція на

російський міжнародний тероризм має бути такою ж детальною та системною – створити правові передумови для кримінального розслідування вчинених росією терористичних актів в Україні з подальшим отриманням статусу держави-терориста. Ця процедура здатна посилити міжнародну ізоляцію росії та створити передумови для запровадження подальших секторальних санкцій.

Під час війни росія вчинила багато злочинів проти мирних українців – загинули тисячі людей, зруйновано цивільну інфраструктуру, мільйони українців були змушені виїхати за кордон. За наказом Путіна проти України було здійснено низку терактів – підрих колонії з українськими військовополоненими в Оленівці, обстріл центру Вінниці, ракетний удар по ТЦ «Амстор» у Кременчуці, фактичне знищення Маріуполя (точна кількість жертв невідома, але може йти про десятки тисяч осіб), тощо. На окупованих територіях ситуація може бути ще гіршою через повне беззаконня та свавілля російської окупаційної адміністрації. Тому вкрай важливо спільно покарати неонацистську державу сучасності – росію, створивши Спеціальний трибунал [83].

Нам невідомо, чи міністр оборони росії С. Шойгу, начальник Генштабу В. Герасимов, начальник ГРУ Генштабу І. Костюков, директор ФСБ А. Бортніков, начальник МЗС С. Лавров і прес-секретар президента росії Д. Песков будуть покарані. А з ними – усі російські пропагандисти такі як Скабєєва чи Соловйов. Але якщо їм вдасться уникнути міжнародного трибуналу, вони не зможуть вирватися з довгих рук своїх поплічників. Про це свідчить досвід російських воєначальників від вищої до середньої ланки, які воювали в українському Донбасі у 2014–2015 роках. Більшість із них уже померли. Деякі загинули в автокатастрофах, деякі, очевидно, покінчили життя самогубством або потонули в морі, а деякі були ліквідовані в Сирії. До речі, військовий трибунал більше не потрібен більшості військових зрадників України, які стали на бік росії у 2014 році під час захоплення нею Криму. Їх кидали на забій під Маріуполем і Миколаєвом у складі перших ешелонів російських військ. Серед них були навіть ті, хто встиг звільнитися зі Збройних сил РФ, але знову був покликаний навесні 2022 року, щоб остаточно, так би мовити, збагатити наш український чорнозем.

Те ж саме чекає і на колабораціоністів-поклонників путінського режиму. І тих, хто свідомо залишився на окупованих південно-східних територіях України, і тих, хто готувався зустрічати російські війська з квітами в нашій столиці [84].

На сьогоднішній день, Інститут масових комунікацій розповсюджує публікації про злочини російських пропагандистів з медіа аби притягнути їх до відповідальності за їх злочини. Але коли настане момент і треба буде постати перед трибуналом, то кремлівські пропагандисти можуть спробувати прикритися журналістським посвідченням. Наприклад, Маргарита Симоньян – найбільший рупор Кремля, з початку війни закликає застосувати ядерну зброю проти України, закликає до незаконної анексії українських територій і взагалі заперечує нашу державність, називає себе журналісткою.

Більше того, Головна Асоціація журналістів Польщі (SDP) закликала всіх засудити пропагандистів кремля як військових злочинців у цій війні.

Адже пропагандисти-журналісти отруюють своєю інформацією свій народ, змушуючи його воювати проти незалежної України.

Журналісти Польщі стверджують, що національні медіа та різні журналістські організації повинні обов'язково чинити потужний тиск на уряди усіх цивілізованих демократичних країн, аби ті підготовлювали трибунали не лише для військового та політичного керівництва російської федерації, а й для головних рупорів російської пропаганди, які щодня погрожують не тільки Україні, а й всьому світу, виправдовують військові дії їх держави, вбивства, пограбування та згвалтування[82].

За весь час повномасштабного вторгнення росії в Україну, майже усі країні світу зрозуміли, що для росії закони неписані, вона йде всупереч усім міжнародним нормам, конвенціям, угодам аби досягти своїх цілей в геополітичній грі. Російське керівництво вважає, що можна нехтувати міжнародною безпекою у світі і провокувати Третьою світовою війною, яку дуже часто висвітлюють пропагандисти на федеральних російських каналах. Російське керівництво через своїх пропагандистів може шантажувати світ ядерною катастрофою і звинувачувати у цьому Україну. Росію навіть не зупинив нещодавній візит МАГАТЕ (Міжнародної агенції з питань атомної енергії), яка працювала під прицілом російських автоматів.

Тому для того, щоб притягнути російське керівництво до відповідальності та міжнародного трибуналу за їх цинічну брехню всьому світу та початком повномасштабного вторгнення у незалежну державу варто зробити ряд певних дій. Але ці дії повинні бути не тільки прописані на папері, а максимально швидко втілені в життя. По-перше, варто усім державам світу на офіційному рівні визнати Путіна та його команду разом із журналістами головними терористами. Офіційний статус "терориста" змусить міжнародні організації по боротьбі з терористами, наприклад Моссад активізувати дії з пошуку Путіна та його поплічників задля притягнення до покарання. По-друге, за наявності усіх доказів російської агресії та негативної пропаганди з боку Кремля, яка порушує усі норми міжнародного права та має пряму загрозу глобальній безпеці, Інтерпол може подати у розшук керівництво російської федерації та притягнути їх до відповідальності. Російське керівництво завдяки своїй пропаганді намагається розколоти світ і призвести до дестабілізації міжнародної безпеки. Питання Сирії, Азербайджану, Грузії, України створювалося завдяки пропаганді Кремля, і можна вважати, що до питання Тайваню Російська федерація має теж свій вплив через власні інформаційні кампанії. Дипломатія між авторитарною росією та демократичним світом зайшла у глухий. Укладання певних міжнародно-правових договорів не буде мати ніякого впливового ефекту на керівництво росії. Тому Путіна та його пропагандистів зараз можна стримати лише силовим характером аби притягнути на лаву підсудних [85].

Взагалі створення міжнародного кримінального трибуналу для пропагандистів кремля – це є правильним рішенням. Адже ці люди ведуть масову дезінформацію і працюють не тільки на власну країну, а й на інші. Вони хочуть доказати, що вони добрі і лише захищають українців, а насправді вбивають і знищують Україну. За такі злочини, вони мають понести сувору відповідальність. Можна стверджувати, що було б доречно посадити їх довічно, конфіскувати повністю усе майно та публічно вибачитися перед Україною та усім світом.

Наразі, весь цивілізований світ має триматися одним цілим та йти до кінця у боротьбі з таким ворогом. Росія – це країна-терорист, яка обов'язково рано чи пізно заплатить за все. Це країна – вигнанець, яка порушила всі міжнародні домовленості,

навіть ті, які вона зобов'язувалась виконувати перед Україною, особливо про ядерну зброю. Однак весь демократичний світ зараз бореться. Ще багато чого потрібно зробити попереду, але всі ми знаємо, що у майбутньому міжнародна безпека буде стабільною та міцною.

ВИСНОВКИ

У процесі написання наукової роботи поняття «пропаганда» розглядалося в контексті міжнародної безпеки, адже має безпосередній вплив на її стан та стабільність. Пропаганда, як основний компонент сучасних гібридних воєн вважається одним з найефективніших важелів в інформаційному медіапросторі, тому що гарно продумана пропаганда здатна не тільки перебудувати думки багатьох людей, а й створити певний запланований дезінформаційний хаос у світі – Сирія, Іран, Ірак, Україна, Китай, Тайвань, росія, США – за всіма воєнними конфліктами в цих країнах стоїть пропаганда і це все впливає на міжнародну безпеку.

У науково-дослідній роботі був зроблений акцент на поширення російської пропаганди у світі, яка має на меті ввести в оману не тільки цивілізований світ, а й власних громадян. У даній роботі пропаганда кремля порівнюється зі злом та міжнародним терором. А головні рупори пропаганди, які вважають себе журналістами, та головна політична верхівка країни порівнюється зі злочинцями.

Під час написання наукової роботи були виконані всі поставлені завдання:

– Досліджено поняття «пропаганда» як давнє почесне слово, яке зародилося у давньому Римі. Пропаганда того часу мала на меті підносити культуру давніх міст та народів, пропагувала релігію, віру. Лише за часів Першої та Другої світових воєн пропаганда набула негативного характеру. Пропаганда як просування – необхідна частина політичних кампаній у демократичних країнах. Але у диктаторських та авторитарних країнах пропаганда стала невід’ємною частиною ведення війни. Пропаганду як поняття розглядали такі відомі політологи, психологи, журналіст як Гарольд Лассуел, Річард Нельсон, Едвард Бернейз, Х’ю О’Шонессі, які висловлювали власні думки і цим самим вони надавали важливість цьому поняттю.

– Вивчено інформаційно-психологічні аспекти та їх вплив на підсвідомість цільової аудиторії. Кампанія пропаганди- це складна та добре продумана робота. Сучасна пропаганда – це гра на емоціях людини. Саме емоції обираються пропагандистами не випадково, адже ними легко керувати. Погано обізнана людина в інформаційному просторі стає дуже вразливою до пропаганди, бо вона не може на

сто відсотків керуватися логікою подачі новин та інформації загалом, тому ця людина стає основною жертвою пропагандистів. В свою чергу, вся пропагандистська діяльність спрямована на те, щоб змінити у реципієнтів установки в бажаному для пропагандиста напрямі. Сучасна пропаганда може маскуватися під будь-який жанр фільму, музику, рекламу, де буде не тільки пропагуватися стійкість народу та дух, а й може пропагуватися відчай, а також страх та залякування.

– Охарактеризовано роль пропаганди у процесі перебудови міжнародної безпеки. Гібридні війни та її складові, які супроводжують сучасну перебудову світового порядку, дають зрозуміти те, що провідні держави світу, міжнародні організації мають побудувати нову систему глобальної безпеки, яка не була б вразливою до нових викликів та мала більш міцний союзницький вузол у боротьбі із потенційними загрозами, особливо з пропагандою.

– Написання даної роботи супроводжувалося створенням івент-аналізу російської пропаганди за період з 2013 по 2022 рік включно. Даний проміжок часу було обрано, тому що саме з «Революції Гідності» і до повномасштабного вторгнення росії в Україну була найактивніша фаза пропаганди з боку Кремля. Головні рупори пропаганди погрожували стерти з лиця землі Україну, погрожували ядерною зброєю, стверджували, що такої держави як Україна не існує зовсім і що тут правлять державою фашисти. Даний івент-аналіз допоміг зрозуміти, які основні наративи просувалися росією за 8 років війни, як змінювалася їх пропаганда і що стало підґрунтям для повномасштабного вторгнення.

– З'ясовано роль спеціально спланованої пропаганди з боку російської федерації, яка ділиться на дві категорії: пропаганда, в якій начебто росія виглядає нещасною, країни Європи та США постійно тиснуть на неї, НАТО погрожує знищити російську федерацію, а «українські неонацисти» відбирають усі права у російськомовних українців. Другий вид – це пропаганда залякування та шантажування. І саме поєднання двох видів пропаганди російської федерації, стало підґрунтям для повномасштабного вторгнення в Україну 24 лютого 2022 року. Росія заявляла, що російськомовних українців ображають, тому вона піде їх захищати силою і звільняти. Російська сторона заявляла, що Україна хоче в НАТО з 2013 року

і цим самим створить загрозу національній безпеці рф. Але, насправді, Україна прагнула вступити в Європейський Союз і жити вільно. Кремль не хоче допустити, щоб Україна жила краще за росію, бо недалекоглядний російський народ почне усвідомлювати, що їх обманує керівництво країни і відбудеться політичний переворот. Взагалі війна в Україні – це паралель війни в Грузії 2008 року, причинами для нападу росії на незалежну Грузію були майже ідентичними.

– Більш детальне вивчення інформаційних джерел допомогло дослідити цільову аудиторію та канали поширення російської пропаганди в медіапросторі України після повномасштабного вторгнення росії 24 лютого 2022 року. Росія, розпочинаючи дану кровопролитну війну мала на меті максимально взяти під власний контроль медіапростір України. На територіях, які були окуповані з весни 2022 року, завдяки СБУ та РНБО було викрито та заблоковано велику кількість телеграм-каналів, бото-ферм та телеканалів, які намагалися працювати на росію та зомбувати населення. Список заблокованих каналів вже на сьогоднішній день налічує більше ста. Тобто можна сказати, що національна безпека держави намагається потужно протидіяти та тримати захищеним інформаційний простір держави.

– Досліджено шляхи протидії російській пропаганді державами Європейського Союзу та США, як цільових реципієнтів кремлівської пропаганди. Визначено методи протиборства провідних інформаційних гігантів, як «Гугл» та «Meta» з дезінформацією в Інтернеті задля безпечного користування інформаційним простором звичайним користувачам. Розглянуто основні напрямки запобігання та поширення негативної пропаганди кремля в Україні, запропоновані Радою Національної Безпеки України.

– У роботі було охарактеризовано роль державної інформаційної політики України, як інструменту внутрішнього та зовнішньополітичного інформування та визначено її значення в умовах військового стану в країні. Інформаційна політика України під час війни виступає єдиною системою, яка будується на об'єднанні всього медіапростору задля надання єдиної перевіреної та достовірної інформації для населення. Так само, Україна використовує класичний прийом ведення гібридної

війни – контрпропаганду, яка створюється за допомогою соціальних мереж, народної творчості та головної верхівки влади в країні.

– Дослідження негативної пропаганди як потенційної загрози міжнародній безпеці, а пропагандистів в ролі злочинців, дає змогу зрозуміти, що під час трансформації міжнародних відносин та побудови нової системи глобальної безпеки, негативні виклики сучасності мають бути усунені. Так само, російська пропаганда вважається міжнародним терором, який не має меж, має бути засуджена, а головні пропагандисти та політична верхівка кремля мають постати перед Міжнародним кримінальним судом в Гаазі.

Отже, пропаганда – це спеціально сплановані дії, які створені задля донесення до народних мас певних правдивих чи неправдивих фактів та аргументів, відвертої брехні або ж поглядів з метою маніпуляції суспільною свідомістю. В основі функціоналу пропаганди – отримання певної влади над тією чи іншою частиною соціуму чи суспільства загалом, що підпадає під вплив вправно замаскованої недостовірної інформації. Якщо люди, скажімо, принципово, дотримуються тих чи інших поглядів, це значною мірою впливає на їхні вчинки . Відтак вони можуть навіть не здогадуватись, що знаходяться під вмілим керівництвом пропагандистів, відіграючи насправді лише роль маріонеток.

На сьогоднішній день, бути повністю захищеним в інформаційному середовищі наразі не можливо, адже контролювати величезний потік неправдивої інформації неможливо. Варто дотримуватися алгоритму руху інформації та вбачати в ній логічне підґрунтя, що дасть можливість суспільству убезпечити себе від дезінформації.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ІНФОРМАЦІЙНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Propaganda Definition, Meaning, Types, Techniques & Examples Study Lecture Notes // Study Lecture Notes. URL: <http://studylecturenates.com/propaganda-definition-meaning-types-techniques-examples/>. (data of access: 08.09.2022).
2. Андриевский В. Пропаганда. Пропагандистські кампанії. Ведення пропаганди. Принципи пропаганди // AVA.MD. URL: <https://ava.md/2016/09/01/vitaliy-andrievskiy-propaganda-vvedenie/>. (дата звернення: 13.09.2022).
3. Propaganda Psychology Wiki // Psychology Wiki. URL: <https://psychology.fandom.com/wiki/Propaganda>. (data of access: 14.09.2022).
4. Огляд поняття пропаганда // Science Direct. URL: <https://www.sciencedirect.com/topics/social-sciences/propaganda>. (дата звернення: 16.09.2022).
5. McFaul M. From cold war to hot peace. New York: Houghton Mifflin Harcourt, 2018. 496 p.
6. Positive And Negative Aspects Of Propaganda In The USA // Edubirdie. URL: <https://edubirdie.com/examples/positive-and-negative-aspects-of-propaganda-in-the-usa/>. (data of access: 19.09.2022).
7. Modern Political Propaganda: Definition, Examples & How To Spot It // Liberties.eu. URL: <https://www.liberties.eu/en/stories/political-propaganda/43850>. (data of access: 19.09.2022).
8. Social control of propaganda // Encyclopedia Britannica. URL: <https://www.britannica.com/topic/propaganda/Social-control-of-propaganda>. (data of access: 25.09.2022).
9. Fussell G. How to Make a Propaganda Poster // Design & Illustration Envato Tuts. URL: <https://design.tutsplus.com/tutorials/how-to-make-a-propaganda-poster--cms-36531>. (data of access: 25.09.2022).
10. Propaganda Psychology Wiki // Psychology Wiki. URL: <https://psychology.fandom.com/wiki/Propaganda>. (data of access: 27.09.2022).

11. Dealing with propaganda, misinformation and fake news // Democratic Schools for All. URL: <https://www.coe.int/en/web/campaign-free-to-speak-safe-to-learn/dealing-with-propaganda-misinformation-and-fake-news>. (data of access: 27.09.2022).

12. Propaganda Design: Inspiration, Tools, Resources, and Techniques // The Jotform Blog. URL: <https://www.jotform.com/blog/propaganda-design-inspiration-tools-resources-and-techniques/>. (data of access: 27.09.2022).

13. Evaluating The Negative Role Of Media In International Security // LinkedIn: Log In or Sign Up. URL: <https://www.linkedin.com/pulse/evaluating-role-media-international-security-vincent-muchangi>. (data of access: 27.09.2022).

14. Роль пропаганди в сучасних міжнародних відносинах // Міжнародні відносини. URL: <https://moluch.ua/archive/104/24629/>. (дата звернення: 28.09.2022).

15. Disinformation in International Relations: How Important Is It // Brill. URL: https://brill.com/view/journals/shrs/29/1-4/article-p3_3.xml?language=en. (data of access: 29.09.2022).

16. Фесенко М. В. Консолідація суб'єктів світ-системи у розбудові нового міжнародного порядку. Київ: Центр вільної преси, 2015. 527 с.

17. Бжезінський З. Вибір. Світове панування чи глобальне лідерство. Київ: Києво-Могилянська академія, 2010. 288с.

18. Pro-Kremlin propaganda in Ukraine changes tone // Atlantic Council. URL: <https://www.atlanticcouncil.org/blogs/ukrainealert/pro-kremlin-propaganda-in-ukraine-changes-tone/>. (data of access: 29.09.2022).

19. Бурковський П. Російська пропаганда про події в Україні: тенденції 2014–2016 років // ms.detector.media. URL: <https://ms.detector.media/mediaanalitika/post/19200/2017-07-04-rosiyska-propaganda-pro-podii-v-ukraini-tendentsii-20142016-rokiv/>. (дата звернення: 30.09.2022).

20. Білоусенко І. Ukrainian Nazis for the Czech Republic, bio laboratories for North Macedonia, and Russophobia for Georgia. Analysis of Russian propaganda in 11 European countries // detector.media. URL: https://detector.media/propahanda_vplyvy/article/202819/2022-09-14-ukrainian-nazis-for-

the-czech-republic-bio-laboratories-for-north-macedonia-and-russophobia-for-georgia-analysis-of-russian-propaganda-in-11-european-countries/. (дата звернення: 01.10.2022).

21. Брехня Кремля про українських захисників та захисниць // VoxUkraine | «Вокс Україна» – більше ніж найкраща аналітика про Україну. URL: <https://voxukraine.org/brehnya-kremlya-pro-ukrayinskyh-zahysnykiv-ta-zahysnyts/>. (дата звернення: 01.10.2022).

22. Кремлівська дезінформація щодо військового наступу на Україну // detector.media. URL: https://detector.media/propahanda_vplyvy/article/112545/2022-06-23-disinfochronicle-kremlivska-dezinformatsiya-shchodo-viyskovogo-nastupu-na-ukrainu/. (дата звернення: 01.10.2022).

23. Сім міфів кремлівського агітпропу про російсько-український конфлікт // Army Inform. URL: <https://armyinform.com.ua/2022/01/26/sim-mifiv-kremlivskogo-agitpropu-pro-rosijsko-ukrayinskyj-konflikt/>. (дата звернення: 03.10.2022).

24. WarSpeeches. 190 днів пропаганди, або «Еволюція» заяв російських політиків // Українська правда. URL: <https://www.pravda.com.ua/columns/2022/09/5/7366144/>. (дата звернення: 03.10.2022).

25. Російська пропаганда змінює риторику через невдачі на війні: росія нам применшують ганьбу від програду // 5.ua. URL: <https://www.5.ua/svit/rosiiska-propahanda-zminiuiie-rytoryku-cherez-nevdachi-na-viini-rosiianam-prymenshuiut-hanbu-vid-prohrashu-276758.html>. (дата звернення: 04.10.2022).

26. Заноз Н. П'ять міфів російської пропаганди про Україну // Радіо Свобода. URL: <https://www.radiosvoboda.org/a/29137371.html>. (дата звернення: 04.10.2022).

27. Виноградов О. «Недострана» и «гражданская война»: на чем построена российская пропаганда об Украине // Радіо Свобода. URL: <https://www.radiosvoboda.org/a/29595896.html>. (дата звернення: 04.10.2022).

28. Російська пропаганда поширює тези, що Україна порушує правила ведення війни // LB.ua. URL: https://lb.ua/society/2022/08/07/525573_rosiyska_propaganda_poshiryuiie_tezi.html. (дата звернення: 04.10.2022).

29. Countering disinformation with facts - Russian invasion of Ukraine // GAC. URL: https://www.international.gc.ca/world-monde/issues_development-enjeux_developpement/response_conflict-reponse_conflits/crisis-crisis/ukraine-fact-fait.aspx?lang=eng. (data of access: 05.10.2022).

30. Кузнецова К. Наступ з Білорусі та втеча Зеленського: які фейки поширює російська пропаганда // ТСН.ua. URL: <https://tsn.ua/ato/nastup-z-bilorusi-ta-vtecha-zelenskogo-yaki-feyki-poshiryuye-rosiyska-propaganda-2176705.html>. (дата звернення: 05.10.2022).

31. Від «уничтожить нацистов» до «уничтожить украинство»: як змінилася російська пропаганда за 8 місяців війни // StopFake. URL: <https://www.stopfake.org/ua/ot-unichtozhit-natsistov-do-unichtozhit-ukrainstvo-kak-izmenilas-kremlevskaya-propaganda-za-dva-mesyatsa-vojni/>. (дата звернення: 06.10.2022).

32. The Kremlin's propaganda machine is running at full throttle // The Economist. URL: <https://www.economist.com/europe/2022/02/28/the-kremlins-propaganda-machine-is-running-at-full-throttle>. (data of access: 06.10.2022).

33. Криве дзеркало російської пропаганди: слова, що вбивають // Speka - онлайн медіа про технології та підприємництво | SPEKA.media. URL: <https://speka.media/spilnota/krive-dzerkalo-rosiiskoyi-propagandi-slova-shho-vbivayut-9ww209/amp>. (дата звернення: 07.10.2022).

34. The limits of the Georgia prism in Ukraine // Middle East Institute. URL: <https://www.mei.edu/publications/limits-georgia-prism-ukraine>. (data of access: 07.10.2022).

35. Putin's propaganda is rooted in Russian history – and that's why it works // The Conversation. URL: <https://theconversation.com/putins-propaganda-is-rooted-in-russian-history-and-thats-why-it-works-184197>. (data of access: 07.10.2022).

36. Marcel H. Putin's Propaganda Machine: Soft power and Russian Foreign. New York: Rowman & Littlefield Publishers, 2016. 336 p.

37. Russian Propaganda in Ukrainian Information Space // ms.detector.media. URL: <https://ms.detector.media/articles/post/12407/2015-01-22-russian-propaganda-in-ukrainian-information-space/>. (data of access: 07.10.2022).

38. The Russian Firehose of Falsehood Propaganda Model // RAND Corporation. URL: <https://www.rand.org/pubs/perspectives/PE198.html>. (data of access: 08.10.2022).

39. Network of hyperlocal Russian Telegram channels spew disinformation in occupied Ukraine // CyberScoop. URL: <https://www.cyberscoop.com/network-telegram-russian-disinformation-ukraine-detector-media/>. (data of access: 08.10.2022).

40. The media's role in international terrorism // Office of Justice Programs. URL: <https://www.ojp.gov/ncjrs/virtual-library/abstracts/medias-role-international-terrorism>. (data of access: 08.10.2022).

41. How Unmoderated Platforms Became the Frontline for Russian Propaganda // Lawfare. URL: <https://www.lawfareblog.com/how-unmoderated-platforms-became-frontline-russian-propaganda-0>. (data of access: 09.10.2022).

42. 100 каналів у Telegram, які поширюють російську пропаганду // Львівський портал. URL: <https://portal.lviv.ua/news/2022/07/15/100-kanaliv-u-telegram-iaki-poshyriuiut-rosijsku-propahandu>. (дата звернення: 09.10.2022).

43. СБУ опублікувала список зі 100 телеграм-каналів, роботу яких координує росія // AIN.UA. URL: <https://ain.ua/2022/07/18/100-telegram-kanaliv-koordynuye-rosiya/>. (дата звернення: 09.10.2022).

44. Експерти знайшли російську пропаганду в одеських telegram-каналах // Ізбірком: Головні події Одеси. URL: <https://izbirkom.org.ua/news/medialiteracy/2022/eksperti-znajshli-rosijsku-propagandu-v-odeskih-telegram-kanalah/>. (дата звернення: 09.10.2022).

45. Anatomy of an Info-War: How Russia's Propaganda Machine Works, and How to Counter It // StopFake. URL: <https://www.stopfake.org/en/anatomy-of-an-info-war-how-russia-s-propaganda-machine-works-and-how-to-counter-it/>. (data of access: 10.10.2022).

46. Seven tips for spotting disinformation related to the Russia-Ukraine conflict // Stanford News. URL: <https://news.stanford.edu/2022/03/03/seven-tips-spotting-disinformation-russia-ukraine-war/>. (data of access: 10.10.2022).

47. Ukrainian Journalists Urge Media to Counter Russian Propaganda // Balkan Insight. URL: <https://balkaninsight.com/2022/08/18/ukrainian-journalists-urge-media-to-counter-russian-propaganda/>. (data of access: 10.10.2022).

48. How not to be poisoned by russian lies // Lviv Media Forum. URL: <https://lvivmediaforum.com/en/news/yak-ne-otruiyitys-rosijskoyu-brehneyu-avtor-otar-dovzhenko/>. (data of access: 10.10.2022).

49. You can now check to see if you follow Russian propaganda on Facebook and Instagram // The Verge. URL: <https://www.theverge.com/2017/12/23/16814490/facebook-instagram-russia-pages-internet-research-agency-tool>. (data of access: 11.10.2022).

50. Madeline H. Meta Says It Disabled Extensive Russian Propaganda Operation // Forbes. URL: <https://www.forbes.com/sites/madelinehalpert/2022/09/27/meta-says-it-disabled-extensive-russian-propaganda-operation/?sh=7b945385621c>(data of access: 11.10.2022).

51. Як і навіщо російська пропаганда «шукає» біолабораторії США в Україні та світі // StopFake. URL: <https://www.stopfake.org/uk/yak-i-navishho-rosijska-propaganda-shukaye-biolaboratoriyi-ssha-v-ukrayini-ta-sviti/>. (дата звернення: 11.10.2022).

52. 25 способів протидіяти російській пропаганді // РІА Козятин - Новини Козятина. URL: <https://kazatin.com/lyudi/25-sposobiv-protidiyati-rosiyskiy-propagandi-10619928.html>. (дата звернення: 11.10.2022).

53. Як протидіяти російській пропаганді // Українська правда. URL: <https://www.pravda.com.ua/columns/2014/05/28/7027037/>. (дата звернення: 11.10.2022).

54. 1+1 media долучилася до волонтерського руху #CallRussia // Офіційний сайт каналу 1+1 - 1plus1.ua. URL: <https://1plus1.ua/novyny/11-media-dolucilasa-dovolonterskogo-ruhu-callrussia>. (дата звернення: 12.10.2022).

55. Як протистояти російській пропаганді. Інструкція // Центр національного спротиву. URL: <https://sprotyv.mod.gov.ua/portfolio/stop-propaganda/>. (дата звернення: 12.10.2022).

56. ЄС виділяє на боротьбу з російською пропагандою вп'ятеро більше коштів, ніж раніше // LB.ua. URL:

https://lb.ua/news/2018/12/28/416032_es_videlyaet_borbu_rossiyskoy.html. (дата звернення: 12.10.2022).

57. Єреміца В. ЄС: у протидії дезінформації і «фейкам» є прогрес, але зусилля слід подвоюват // Радіо Свобода. URL: <https://www.radiosvoboda.org/a/eu-misinformation-fake/29740123.html>. (дата звернення: 12.10.2022).

58. ЄС підготував план протидії російській пропаганді // Громадське телебачення. URL: <https://hromadske.ua/posts/yes-pidhotuvav-plan-protydii-rosiiskii-propahandi>. (дата звернення: 12.10.2022).

59. Як протидіяти російській пропаганді розказали медіа-експерти // VOA. URL: <https://ukrainian.voanews.com/a/propaganda-russia/2720328.html>. (дата звернення: 13.10.2022).

60. США направили десятки мільйонів доларів на боротьбу з пропагандою РФ // DW. URL: <https://amp.dw.com/uk>. (дата звернення: 13.10.2022).

61. Україна ефективно протидіє російській дезінформації // RNBO. URL: <https://www.rnbo.gov.ua/ua/Diialnist/5710.html>. (дата звернення: 13.10.2022).

62. Інформаційний Рамштайн. Як перемогти російську пропаганду – три питання експертам // Новини України та Світу. Головні і останні новини – НВ. URL: <https://nv.ua/ukr/world/geopolitics/yak-peremogti-rosiysku-propagandu-tri-pitannya-ekspertam-50270612.html>. (дата звернення: 14.10.2022).

63. Розвідка США викрила масштабну мережу фінансованих Кремлем політичних партій. Документ вже надіслали до понад ста американських посольств // Український тиждень. URL: <https://tyzhden.ua/News/255689>. (дата звернення: 14.10.2022).

64. Для Росії не існує правил ані у звичайній, ані у інформаційній війні : як протидіяти пропаганді // ZMINA. URL: <https://zmina.info/articles/yak-ne-staty-mishennyu-suchasnoyi-rosijskoyi-informacijnoyi-vijny/>. (дата звернення: 14.10.2022).

65. Fact vs. Fiction: Russian Disinformation on Ukraine // United States Department of State. URL: <https://www.state.gov/fact-vs-fiction-russian-disinformation-on-ukraine/>. (data of access: 15.10.2022).

66. How to Terminate Russian Disinformation // CEPA. URL: <https://cepa.org/article/how-to-terminate-russian-disinformation/>. (data of access: 15.10.2022).

67. Кулеба Д. Війна за реальність. Як перемагати у світі фейків, правд і спільнот. Київ: Книголав, 2022. 383 с.

68. Putin's propaganda is rooted in Russian history – and that's why it works // The Conversation. URL: <https://theconversation.com/putins-propaganda-is-rooted-in-russian-history-and-thats-why-it-works-184197>. (data of access: 16.10.2022).

69. Five myths of russian propaganda about Ukraine // WePlay Holding. URL: <https://weplayholding.com/blog/five-myths-of-russian-propaganda-about-ukraine/>. (data of access: 16.10.2022).

70. Франція і Німеччина пропонують боротися з кремлівською пропагандою через підвищення медіаграмотності росіян // ms.detector.media. URL: <https://ms.detector.media/sotsmerezhi/post/30156/2022-08-30-frantsiya-i-nimechchyna-proponuyut-borotysya-z-kremlivskoju-propagandoyu-cherez-pidvyshchennya-mediagramotnosti-rosiyan/>. (дата звернення: 18.10.2022).

71. Russian War Report: Kremlin recycles old narratives to claim Ukraine is constructing dirty bombs and bioweapons // Atlantic Council. URL: <https://www.atlanticcouncil.org/blogs/new-atlanticist/russian-war-report-kremlin-recycles-old-narratives-to-claim-ukraine-is-constructing-dirty-bombs-and-bioweapons/>. (data of access: 18.10.2022).

72. Permanent international media monitoring mission on disinformation about Ukraine and the Ukrainian diaspora // Countering Disinformation. URL: <https://counteringdisinformation.org/taxonomy/term/192>. (data of access: 18.10.2022).

73. Digital technology and the war in Ukraine // Microsoft On the Issues. URL: <https://blogs.microsoft.com/on-the-issues/2022/02/28/ukraine-russia-digital-war-cyberattacks/>. (data of access: 20.10.2022).

74. Специфіка здійснення контрпропагандистських політичних технологій // ICI Journals Master List. URL: <https://journals.indexcopernicus.com/>. (дата звернення: 20.10.2022).

75. Матвійчук Я. Україні пропонують стратегію культурного стримування проти російської пропаганди // VOA. URL: <https://ukrainian.voanews.com/a/ukraini-strategiya-kulturnogo-strymuvannya/6591106.html>. (дата звернення: 20.10.2022).

76. У Польщі заявили, що пропагандисти росії мають бути засуджені як воєнні злочинці // Слово і Діло. URL: <https://www.slovoidilo.ua/2022/08/24/novyna/svit/polshhi-zayavyly-propahandysty-rosiyi-mayut-buty-zasudzheni-yak-voyenni-zlochynczi>. (дата звернення: 21.10.2022).

77. Rozenas A. When does Russian propaganda work – and when does it backfire // Washington Post. URL: <https://www.washingtonpost.com/news/monkey-cage/wp/2018/04/03/when-does-russian-propaganda-work-and-when-does-it-backfire-heres-what-we-found/>. (data of access: 22.10.2022).

78. Anti-Propaganda Measures in the Security Sphere // Prisma. URL: <http://prismua.org/en/anti-propaganda-measures-security-sphere/>. (data of access: 22.10.2022).

79. 7 Laws of a Successful and Effective Propaganda // Psychology Discussion. URL: <https://www.psychologydiscussion.net/social-psychology-2/propaganda/7-laws-of-a-successful-and-effective-propaganda/1382>. (data of access: 23.10.2022).

80. Countering and Exposing Terrorist Propaganda and Disinformation // The Washington Institute. URL: <https://www.washingtoninstitute.org/policy-analysis/countering-and-exposing-terrorist-propaganda-and-disinformation>. (data of access: 23.10.2022).

81. Хто такий типовий росіянин: ватник, свинособака чи звичайний рашист // PTV UA. URL: <https://ptv.ua/news/dea91890-f074-4d2c-ace7-8f64ce03eb2e>. (дата звернення: 23.10.2022).

82. Інформаційна тиша навколо контрнаступу ЗСУ сприяла успіхам // Укрінформ. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-ato/3573780-informacijna-tisana-navkolo-kontrnastupu-zsu-spriala-uspiham-prezident.html>. (дата звернення: 24.10.2022).

83. 13 друзів Путіна. Скільки заробляють найвідоміші пропагандисти російського ТВ // Theins. URL: <https://theins.ua/politika/235089>. (дата звернення: 24.10.2022).

84. Російські пропагандисти отримують до 100 млн рублів у місяць за пропаганду // ГОРДОН. URL: <https://gordonua.com/news/money/rossiyskie-propagandisty-poluchayut-do-100-mln-rub-v-god-smi-1520124.html>. (дата звернення: 25.10.2022).

85. We Need a Special Tribunal to Put Putin and His Regime on Trial // Time. URL: <https://time.com/6216040/putin-war-crimes-tribunals/>. (data of access: 26.10.2022).

86. Polish journalists are calling to equate russian propagandists to war criminals// Читомо. URL: <https://chytomo.com/en/polish-journalists-are-calling-to-equate-russian-propagandists-to-war-criminals/>. (data of access: 26.10.2022).